

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XI-ik évf.

Szeptember, Október 1876.

5-ik füzet.

A M a n d e u s o k r ó l.

GRÓF KUUN GÉZÁTÓL.

A mandeusokról Európában különböző nevek alatt történt említés, nevezettek 1) János tanítványainak, János-keresztényeknek, 2) sabeusoknak, 3) nazareusoknak vagy nasoreusoknak és 4) mendeusoknak vagy helyesebben mandeusoknak. Ezen nevek közül a „János tanítványai“ vagy „János-keresztények“ elnevezést nem magok adták magoknak, hanem a tudós Petermann Henrik helyes megjegyzése szerint a közöttök megfordult keresztény missionariusok egyike rólok szoltában kezdette használni, mely első említés folytán őket Európában a tudósok ezen név alatt említették. Az illető missionáriust Petermann szerint ezen felekezet megnevezésekor vagy azon körülmény tévelyitette el, hogy történetesen akkori papjok Jahja-nak neveztetett, mely név nálók igen gyakori, vagy pedig e felekezet hitágazataiban egyedüli prófétájoknak tartott keresztelő Jánosról való gyakori megemlékezések és a folyvást ismétlődő kereszttség, a mely szerintök a bűnbocsátnak szükséges feltétele. Azonban ezen elnevezés felette hibás, mert ámbár János e felekezet vallásában kitűnő helyet foglal el, keresztényeknek egyáltalában nem mondhatók, mert egy vallás iránt se viseltetnek anynyi ellenségeskedéssel, mint épen a keresztény vallás iránt, sőt a keresztények Messiását egyenesen Antikrisztusnak tartják. A sabeus név közöttök is divik s obba alakban s értelmezések szerint „keresztelőt“ jelent (s ě b a' és s a b a' a Talmud nyelvében „beáztatni“-t jelent, a syrben s ě b a' „keresztelni“-t is jelenthet, a szokottabb syr kifejezés 'e m a d, mely valószínűleg az arab ʕamata „bemeríteni“, ʕamada „a kardot hüvelybe tenni“ ige tövéből eredett), a muhammedanusok azonban, a kik a mandeusokat sabiusoknak nevezik (sabi'úna) ezen név alatt a Kor'ánban említett csillagimádókat értik, kik imádkozáskor észak felé fordultak, s a subi'úna elnevezést a mandeusokra alkalmazván, a keresztényeknél gyakorolt sibʕatum-ra (baptismus) nem gon-

dolnak. A mandäusoknak ezen a muhamedäusoknál használatban levő elnevezésük ellen azon okból nincs kifogások, mert ez által utóbbiak részéről békeségesebb tűrésre számíthatnak. Tudvalevőleg az Islám a Kor'ânban megemlített vallásfelekezetek iránt némi némi türekenységgel viseltetik. Nasoreusoknak a mandeusoknál csak azok neveztetnek, kik a hitágazatok és a szertartások ismeretében, úgy szintén erkölcsi magok viseletében tökéleteseknek találtatnak, mely okból irományaikban is a nasoreusok a mandeusoktól megkülönböztetnek. Ezen név tulajdonképen a Krisztust valló keresztényeket jelentette, de utóbb valószínűleg a nazir (nasireus) szóval öszszeavartatván, a mandeusok vallási rendszerében az említett értelemre tett szert. A mandeusok tulajdonképeni neve Mandâje szerintök az istenesen élöket jelenti, e név azonban Petermann helyes megjegyzése szerint patronymicum s Mandahajje „a kinyilatkozott Isten“ kifejezésből képeztetett s a „kinyilatkozott Isten fiát“ jelenti. Az általunk alább közölt érdekes olasz szövegben a mandeusok „Sabei“-knek neveztetnek s itt megjegyzem, hogy a mandeus dialectusban a syrnek megfelelőleg a keresztelésre két kifejezés van, u. m. 1) az amad igető Af'el alakja 2) az északi és déli sémi nyelvek saba' igetőve. A muhamedanusok talán nem anynyira a sobba névre való tekintettel, hanem leginkább azon okból neveztek a mandeusokat sabeusoknak, hogy e vallásfelekezetnél az astrologiának némi nyomait fedezték fel, mert Petermann szerint is a csillagmagyarázat, jelesen a születés csillagának megfigyelése nálók szokásban volt.

A mandeusok, a menynyire historiai létezésök nyomozható, az alsó Eufrat és Tigris két partján laktak s Nöldeke szerint dialectusok a babyloniai nabateusokénak tartandó ¹⁾. Az árámi nabatu-król az ékiratok is emlékeznek s azokat az arab nabateusoktól megkülönböztetik ²⁾. A nabateusok mezőgazdaságáról irt könyvben találtatnak ugyan valódi árámi szóalakok, melyeknek egy része a mandeus dialectusban is előfordul, így p. o. 'alalôta (egy növény név), mely összetételnek első része 'ala „lóhere“ árámi eredetű s a mandeus nyelvben szintén előjön; másik része pedig a vele egyértelmű λωτός, melynek mintegy megmagyarázója: de az ezen könyv-

¹⁾ Ueber die Mundart der Mandäer. Göttingen, 1862.

²⁾ „Die Keilinschriften und das alte Testament“ von Eberhard Schrader. Giessen, 1872. Az 56-dik lapon.

ben foglalt árámi nyelvkinccs a tudós Nöldeke megjegyzése szerint kevés és jelentéktelen, a legtöbb nem arab kifejezést ezen munka lelkiismeretlen szerzője részint görögből és arabból rontotta (p. o. smirna „mirha“, görögül *σμίρνα*), részint ezen nyelvekből fordította, s a mikor árámi szavait a népnyelvből vette, azok alakján gyakran változtatott, hogy olvasói régi árámi szavaknak tartsák. E munka a bevezető megjegyzés szerint Kr. u. születése után 291 évvel jött volna létre, illetőleg Ibn Vahsija ekkor fejezte volna bé Kútâmi régi babyloni író árámi nyelven írott munkájának arabra való fordítását, mely fordítást a szerző tanítványa Abû Tâlib 318-ban tisztázott volna le. Nöldeke azonban más véleményben van, szerinte a munka szerzője maga Abû Tâlib, ki munkájának nagyobb tekintélyt szerzendő, azt mesterének tulajdonította s illetéknépen a több állítása következtében az igazhitűséget magoknak tulajdonító muhamedanusok részéről várható zaklatások elől magát biztosította. Kútâmi Nöldeke szerint ép anynyira költött alak, mint az állítólagosan előtte 18,000 évvel élt Janbúsád. Érdekes Nöldekének azon megjegyzése is, mely szerint a nabateusok földműveléséről írt könyv a vallásos fogalmak terén csak ritkán mutat némi megegyezést a mandeus irodalommal, mely a benne foglalt tarkalékosságnak itt-ott különös és csodás kiállításában a régiségnek sok igaz gyöngyét őrizte meg. Tenkelûsâ astrologiai képes könyvét Nöldeke szerint szintén Abû Tâlib írta ¹⁾.

A mandeus felekezetnek különleges helyzeténél fogva némileg az általok beszélt nyelvjárás is különbözhetett 'Irâk rokonfajú lakosaiétól, de ezen különbség lényeges nem lehetett. Az irodalmi syr nyelv, mely a syr írók szerint az edessai dialectus volt (Edessa = Urhói), mint észak mesopotamiai a palaestinaí árámi nyelvjárásnál a mandeushoz közelebb állott, mely utóbbi a babeli tal mud és a nestorianusok által beszélt és még mai nap is élő új syr nyelvvel van legszorosabb rokonságban. Barhebreus is háromféle syr nyelvjárásról emlékezik, u. m. 1) az edessairól, mely a syr irodalom nyelve, 2) a damaskusiról, mely a tulajdonképeni Syriában és utóbb Palaestinában beszéltetett (a még jelenben is élő, Malu'la-ban beszélt dialectus ezen palaestinaí árámi nyelvjárás maradványa), 3) a nestorianusok nyelve Assyria hegyes vidékeiben (mely a syr szótárakban *lesono del'al-nak* neveztetik) s a na-

¹⁾ Z. der D. M. G. XXIX-dik k. 445—455.

bateusok nyelve 'Irákban '). A mandeus ige imperfectumának harmadik személye szintén *n* előrag által képeztetik s ezen nyelvjárásban is az új syrrel megegyezőleg a status emphaticus lett a névszó rendes alakjává, mert azon új-syr szavak, melyek nem végződnek â-ba, idegen eredetűek, s legnagyobb részt még a nőnem és többes szám ragját sem veszik fel. Már az ó syr nyelvben látjuk a status emphaticus alakjának eredeti határain való túlterjedését.

A jelenlegi mandeus irodalom azon egy munka kivételével, mely e felekezet vallási rendszerét tartalmazza, jelentéktelennek mondható. Főmunkájok Sidra rabba a „nagy könyv“-nek vagy ginza „kincs“-nek neveztetik s két részből áll, melynek elseje jamina „a jobb kéz“, másikja sêmâla a „balkéz“ (vagy jobb és bal oldal) név alatt ismeretes; az első rész az egész munka két harmadánál többre terjed s az élőkhez szól, a másik a halottak számára iratott. Az egyes czikkeknél nincsenek felirásaik, hanem czimeik alájok vannak írva, a mit e jelentékeny munka kiadója Norberg nem vett észre. Norberg e könyvet „liber Adami“ név alatt adta ki, még pedig azon okból, mert a mandeusok szerint Hibil Siva nevű angyal egy fényes felhőből kiszálva, Ádám őstünket ajándékozta meg vele, azonban e könyvezim a mandeusoknál ismeretlen és szerintök egy kivételével a többi irományoknak is ez lett volna eredete. Ezen munka százon feljül terjedő fejezetei egyenletlen terjedelműek és egymással nem állanak semmi szerves összefüggésben s nagyrészt a mandeus felekezet szellemi életének különböző korszakokból való s ezért néha egymásnak ellenmondó nyilatkozatainak tartandók. E jelentékeny munka kosmogoniát, theologiát (theophaneíát, theurgiát, theomanteiát), az emberi nemnek legrégebb historiáját s a mandeus felekezetnek ó-kori történetét tartalmazza. A sidra rabba szerint az emberi nem történetének kezdetén csakis igazhívő mandeusok voltak, de idő multával hamis próféták jöttek, kik az emberek közt elhintették a tévelygés és csalódás gyorsan termő magvait. Az első hamis próféta a mandeusok szerint Abrahîm (Abraham) volt, ki a napot imádta, a második Misa (Mózes volt), a harmadiknak pedig megváltónkat tartják, kit Enbu Mesiha-nak neveznek (enbu = a héber nabi „próféta). A világ szerintök háromszor pusztult el s mindannyiszor az emberi nem egy emberpárra apadt volna, legelőször a kard és

¹⁾ L. Nöldeke, „Grammatik der neusyrischen Sprache am Urmia-See und in Kurdistan“. Leipzig, 1868. A bévezetés 36-dik lapján.

ragály, másodszer a tűz, harmadszor az özönvíz pusztítottak a föld színén, s e harmadik pusztulás (Kataklysmos) után az egy Nu (Noe) maradt meg családjával. Egyedüli prófétájoknak keresztelők Jánost tartják ¹⁾. Az ősananyagot kosmogoniájok egy óriási gyümölcs „fra“ képében tünteti fel, a melyet az öszszes világ lelke mana rabba de ikâra elevenített meg (mana „lélek“). Mana rabba-ból elsőben ajar siva rabba „a nagy fényesség aetherje szivárgott ki, a mely levegőget mana rabba trónusául választotta. A zo-roasteri tan befolyásának tulajdonítható a mandeus hitfelekezetnek a sötétség fejedelméről való hitczikke, mely szerint minden rossz oka szintén a nagy gyümölcsből eredt volna. Az ősananyag, az elevenítő lélek, s a nagy fényesség levegőge egy a mandeusoknál szentnek tartott háromságot alkotnak, mely háromság kosmogoniájok egyik fő tantétele. Az elevenítő lélek a fényesség levegőgében a nagy Jordan-t hozta létre (Jârdena rabba), a melyből viszont az első élet Hâjje kadmâje származott. Az első élet létre jötte után mana rabba a teremtés és működés teréről visszavonult, az első életből pedig a második élet s Manda de hajje szivárogtak ki. Manda de hajje a tudós Petermann előadása szerint a világ ura, a szeretett fiú, a jó pásztor, a főpap, az élet szava, λόγος, a tanító, az emberi nem megváltója, egy szóval a mandeusok Krisztusa, a kinek nevét is felvették. A kifolyásokról való tantétel gnosticus eredetre mutat, míg Manda de hajje személye a szent evangéliumokban előadottak befolyása alatt jött létre. Manda de hajje az emberi nemnek istenségét különböző időkben nyilvánította ki, s azon személyek, kikben nyilvánult, az ó-testamentum pátriárkái közül valók voltak. Angelológiájok s daemonológiájok szintén gazdag részletekben, így a többi közt érdekes a világosság és sötétség fejedelmei közt folyt háboru leírása. Erkölcsanak a tizparancsolaton alapszik s erkölcsi szabályaik egyik legjelentékenyebb részét Krisztus uunk tanításaiból, nevezetesen a hegyi prédikáció örök igazságaiból merítették. Különös, hogy azon hitfelekezet, mely a vallásos élet alapigazságait a keresztény vallásból vette, melynek Manda de hajje-je Krisztus urunk hasonlatosságára alkotott, ép a keresztény vallás iránt viseltetik legnagyobb ellenségeskedéssel! Keresztelők szt. János s Krisztus urunk tanításai a mandeusoknak nevezett árâmi néptörzsnél termé-

¹⁾ L. a tudós Petermann „Reisen im Orient“ czimü munkája II. kötetének függelékét, l. 447--465.

szetes fejlődésökben áldásos következményeinek létrejötte előtt oly akadályt szenvedtek, mely miatt eredeti tisztaságuk fényét homály borította. Érdekes volna tudni szellemi életök mind azon körülményeit, mely e változást létre hozta; azonban itt is az eredményt ismerjük ugyan s a tényezőket is legnagyobb részt, de azok egymást érő s megváltoztató hatásaiknak miértjét s miképenjét nem tudjuk magunknak kellően megmagyarázni.

Liturgiákat Cholaste nevű munkájok tartalmazza, melyet egy Johana bar Bana nevű írójuk szerkesztett. Legendáik érdekesekek és változatosak azon hosszabb mutatványokból itélve, melyeket Petermann közölt „keleti utazása“ második kötetében.

Nöldeke szerint az egész eddigelé ismert mandeus irodalom azt látszik mutatni, hogy vallástudományi s liturgicus irataik az Islám után való időkben keletkeztek, mert ennek kétséget nem szenvedő nyomai meglátszanak rajtok. Ez azonban nem azt teszi, hogy ez iratok tartalmának legnagyobb része az Islámnál újabb volna.

Petermann szerint a jelenleg élő mandeusok számát 1500-ra lehet tenni, azokat is ide számítva, kik Chûzistân-ban laknak s ott még saját nyelvjárásukat beszélik, illetőleg annak elrontott jargon-ját. Nöldeke azt hiszi, hogy ezen jargon nem az élet nyelve, hanem tudományosságot színlelő zagvabeszéd, melylyel többen közülök mások előtt kérkedni szeretnének.

Norberg előtt a mandeusokról igen keveset tudtak Európában s Michaelis is róluk szoltában Norbergre és Walchiusra hivatkozik, illetőleg annak „Commentatio de relig. et lingua Sabaeorum“ és ennek „Observationes de Sabaeis“ című munkájára.

Petermann 1854-ben Bagdâdból Sûk e s s i u c h-ba utazott s onnan januarius 29-én az Eufráton átkelve a Suk e s s i u c h átellenében lakó mandeusokat látogatta meg, s Jahja nevű papjokkal megismerkedvén, azt egy tetemes jutalom megígérése és biztosítása mellett tanítójának megfogadta. Minden nap az egy vasárnap kivételével hat óra hosszat folyt a tanítás s ez egész április végéig tartott így. A pap mind közlékenyebb lett s tanítványát olyanokba is avatta, miket a mandeusok közül is csak a pap tudhat. Petermannak itt jó alkalma volt nemcsak a mandeusok nyelvét, hanem vallásának egész rendszerét, szokásaikat, erkölcsi életöket, tanulmányozhatni, s csakugyan e tekintetben is a tudomány gazdag kincseivel tért haza, s e kincseket szívesen közölte a tudós Nöldekével, ki azok nyelvtani részét két nyelvtudományi munkájában használta

fel, u. m. első rövidebb mandeus nyelvtanában, mely legelőször a göttingai tudós társaság értekezéseinek tizedik kötetében, s azután 1862-ben külön is megjelent, s azon terjedelmes mandeus nyelvtanában, mely egy évtizednél hosszabb ideig tartó tanulmány folytán nem rég látott napvilágot. Dr. Socin, a sémi nyelvek kitünő nyomozója s ismerője (jelenleg Tübingában tanár) Petermann nyomán a S u k e s s i u c k mellett lakó mandeusokat szintén meglátogatta, de nem azon sikerrel, melylyel azt elődje tette, mert a Petermann iránt közlékeny mandeus pap időközben zárkozott lett s nem volt Socin által rávehető, őt a mandeus nyelv és irodalom ismeretébe bevezetni.

A mandeusokról a missionariusok tudósításai folytán már a régibb utazási leírásokban is történt említés, így a többi közt „Relation de divers voyages curieux“ czimű munka első kötetében (Páris, 1663). Tavaly Florenczben egy igen ritka és érdekes könyvet volt alkalmam tanulmányozni, melyben a mandeusok is megemlittetnek. E könyvnek czime: Prima Speditione all' Indie orientali del P. F. Giuseppe di Santa Maria, carmelitano scalzo, delegato apostolico ne' regni De' Malavari ordinata da nostro Signore Alessandro settimo. In Roma, nella Stamperia di Filippo Maria Mancini. MDCLXVI. E munka harmadik könyvének XV-dik fejezetében következő szavak találhatnak:

Si trovano in Bassora e né suoi contorni (tehát Babiloniában; Basra és Kufa együtt Albasratâni-nak neveztetnek) certi Popoli detti Sabei, e alcuni vogliono, che fussero anche al tempo d' Abramo, e che tenessero sin d' allhora il Battesimo, quale dicono, che domandasse loro; mà che non gli fusse dato per causa della Circoncisione, e che da ciò s' originasse una grandissima nemicitia fra loro descendenti. Affermano questi medesimi, che passando un Califa verso Bassorà per andare in Persia, ordinasse, ch' i Sabei abbracciassero una delle trè leggi, ò di Mosè, ò di Christo, ò di Mahometto, e che loro eleggessero apparentemente quella di Christo, valendosi del Battesimo; per il quale, volendo distinguersi da gl' altri, si chiamassero di S. Giovanni; ritenendo però il primo istituto, secondo la quale opinione devono stimarsi veri Gentili, e Christiani di solo nome, benché loro dicano, d' haver havuta tutta la legge di S. Giovanni, e che furono Batezzati nel Giordano da esso, quali fattisi Christiani venissero ad habitare i Contorni di Bassora, e che vivessero lungo tempo sotto il governo

del Patriarca di Babilonia; ma che poi Sottratti dalla sua obedi-
enza facessero un corpo da se medesimi. Sono senza chiese,¹⁾ e
senza libri,²⁾ per la persecutioni passate de' Mori, e tengono gl'
errori, che segoono.

Credono in un solo Dio, ma corporeo (ez itt nem Javar „a
legfőbb lény,“ kiról egy helyen az van mondva, hogy Mana rab-
ba de ikâra atya lett volna, hanem valószínűleg maga az első
élet (hajje kadmáje), Mana rabba első kifolyása) e vogliono, che
l'Angelo Gabriele sia suo Figlio, che pure tiene Descendenti; e
che Dio ad esso facesse produrre il Mondo cõ l'aiuto di 36 milia
Demòni (ez Petahil vagy Fetahil, a ki a harmadik életnek
(hajje tilithaje) a fekete viz színén látott viszszasugárzatából
eredt.)³⁾

Dicono, che la Terra è composta di sette sfere; sei di me-
tallo, e la settima della medesima Terra: ch' in ciascuna sfera
del cielo si trova un Mare; ch' il Sole e la Luna siano animati;
che venghino portati da una Nave con la Croce per Albero, e cha
da questa ricevino la luce, dalla quale dicono, che Dio generò
l'Angelo Gabriele.⁴⁾ Credono trovasi tanto frà gl' Angeli, quanto
frà i Demòni sesso distinto di Maschi, e Femine, con successione
di Prole (Mana rabba-ról is vallások egyik későbbi stadiumán
azt állították, hogy Demûthêh-t „saját maga képét“ vette nőül,
az első élet szerintök szintén megházasodott, s ez is Demûthêh-t
„saját maga képét“ vette nőül): Vogliono, ch' habbino le loro Cit-
tà, Ville, e Castelli; Chiese, Feste, Musiche, Banchetti, e altro, co-
me noi. Dicono, ch' alla morte de gl' huomini cõ corrono molti
Demòni, che portano l' anime innanzi al Giuditio di Dio, dove so-
uo pesate da due Angeli, e che le Giuste restano nella Gloria, e
l' altre sono date à divorare per strade angustissime a' Cani, Leo-
ni, Serpi e Demoni. Venerano molto la Croce; ma di nascosto, per
timore de' Mori, e li loro Sacerdoti le portano fatta di fillo nelle
camise in parte occulta.

Non ammettono i Sacramenti della Confessione, della Cresi-
ma, e dell' estrema unzione: Hanno il Battesimo, l' Ordine, la

¹⁾ Nem áll, hogy templomaik ne lennének. Templomaikat a folyamok
mellé építették.

²⁾ Könyveikről is tettünk említést, azokat az üldözésektől való félelem
miatt nagy titokban tartották.

³⁾ Petahil a gnosticusok δημοουργός-a.

⁴⁾ Ezen kereszties hajókról Petermannál is van szó.

Messa, e il Matrimonio; ma non sono veri Sacramenti. Battezzano solo di Domenica e ne' Fiumi (minden folyamot Jordánnak nevez nek), dove il Sacerdote asperge trè volte il Bambino dicendo ciascuna volta: In nome del Signore primo e ultimo, del Mondo, del Paradiso, più alto d' ogni altezza, Creatore del Tutto.

Si ribattezzano ciascun', anno in una festa di cinque giorni (ez a Parvanajja nevü ünnepe, mely Petermann szerint is öt napig tart s körülbelöl augustus végére esik); eleggono per Vescovo il Figlio più idoneo del Vescovo morto, e se non lascia Figli, un Parente, quale consacrano con alcune orationi per sette giorni, e in questi medemi l' ordinato deve orare, e digiunare, come pure da' Vescovi si fanno i Sacerdoti senz' altra consecratione.

Per l' Eucaristia si Servono di pane impastato con vino e oglio e il vino l' fanno d' uve passe bagnate, quale serve an che per il Calice; mà in luogo della consecratione proferiscono alcune Orationi e Benedittioni e poi ripartono il pane e il vino fra tutti.

Non hanno vesti sacerdotali, e solo i dedicati al culto Divino portano la Croce accennata nella Camiscia. Questi medesimi fanno un sacrificio della Gallina con vesti particolari, tagliando la gola, e tenendola nelle mani, sin che n' esce tutto il sangue, nel quel tempo gvardano al Cielo, dicendo: in nome di Dio questa carne sia monda per tutti, che ne mangeranno; il simile fanno dell' Ariete, quale uccidono soura di rami di palme in luogo netissimo, e asperso con acqua semplice. Tali sacrifici non possono per conto alcuno farsi da Donna, come trà di noi quel della Messa.

Il Ministro del Matrimonio interroga la Sposa se sia Vergine del che si fa dare il giuramento. Poi la Moglie del Ministro l' esamina: Dopo il Ministro battezza i Sposi nel modo sudetto, e li conduce alla lor casa, dalla porta della quale li fa passeggiare sette volte ad una certa distanza,') recitando egli alcune orationi; dopo fattigli entrare gli congiunge trè volte (a mandeusoknál is nagy tiszteletben álló szent hármas szám) con le spalle voltate l' una contro l' altra in modo, che si tocchino le teste, recitando pure da un Libro (itt szerző maga elismeri, hogy csakugyan vannak könyveik); e finalmente senza richiedere del mutuo consenso li

') A sémi népeknél a hetes szám tudvalevőleg szentnek tartatik, s az eskü szó a hébéreknél (s a b a' „esküdni“ hétből (s e b a'), a szent hetes számból képezetett. Az araboknál s a b a' a többi közt „káromolni“-t jelent.

Sposi, apre un altro libro di sortilegi (tehát az akkádi népség varázskönyveinek titkos tartalma legalább részben a mandeusokra is által származott, s ezeknél is vallási szertartássá vált), e gl' annuntia il giorno fausto per consumare il loro Matrimonio. Stimano peccato lo sposalitio d' una non Vergine, e credono lecita la Poligamia, però di Donne della medema Legge: Dicono, che Christo è Anima di Dio (ez talán az ő Manda de hajje-jok), e alcuni affermano, che fù Crucifisso per nostra Salute; e altri, ch' egli spari al tempo della Crocifissione, l' asciando l' ombra sua, che fu crocifissa per esso; e i primi vogliono, che risorgesse il terzo giorno; mà che l' anima volasse in Cielo, e il corpo restasse in terra per ogni luogo (Petermannál Manda de hajje-ról mind ezek nem fordulnak elő, hanem az mondatik, hogy az emberiség megváltója volt s mint ilyen a poklokba szállott, hol is az ördögöt keményen megkötözte, ezután atyjához „az első élethez“ visszatért).¹⁾ Dicono, che la Santissima Vergine concepi bevendo d' un' acqua, che Dio gli comandò; e confessano, che restò Vergine anche dopo il parto.

Credono, che Zaccaria et Elisabetta generassero col solo abbracciarsi; e non conoscono, che questi trè santi. E di S. Gio: Battista dicono, che produsse quatro Figli dall' acque del Giordano, quali fece nutrire da una Donna, che chiamava sua Moglie.

Narrano, ch' il detto Santo lasciasse ordinato a' suoi discepoli, che dopo morto lo crocifigessero, per assomigliarsi à Christo; e che morisse di morte naturale in Sciuster città della Persia; e che ivi sia il Giordano, e il suo corpo in un sepolcro di cristallo (csak néhányan állítják, hogy keresztelő sz. János Susterben temettetett volna el, de abban mindnyájan megegyeznek, hogy nem erőszakos halállal mult ki, s azt mondják, hogy Anus Uthra (egyik főangyal) az égbe ragadta volna).

Celebrano tre feste; una della Creation del Mondo, e d' Adamo per tre giorni (ez a Newrus rabba nevü ünnep, t. i. az új év ünnepe (nev ruz perzsául új napot jelent), mely Petarmann szerint hét napig tart); l'altra di S. Gio: Battista, per altri trè giorni; e l' ultima del Battesimo per cinque (utóbbi ünnep Parvanna-jja-nak hivatik s csakugyan öt napig tart, előbbeni pedig Petermann szerint is sz. János tiszteletére ünnepeltetik. Szerzőnk a mandeusok negyedik, Tirma nevü, nagy ünnepéről nem szól);

¹⁾ A keresztények Krisztusa azonban a mandeusok szerint is felfeszítettett.

osservano la Domenica quanto al non lavorare: ammettono il digiuno della quaresima; ma non l'osservano per timore de' Mori.

Hanno libri di Magie: Stimano immonde le Donne il color turchino, e tutti gl' altri fuor di loro. Hanno lingua e carattere proprio; mà quasi del tutto persó (Szerzőnek a mandeus nyelvről úgy látszik nagyon hiányos ismeretei lehetnek, különben nem mondaná, hogy az majdnem egészen perzsa. Az új syr nyelvben Nöl-deke szerint több perzsa szó nyert polgárjogot, mint a mandeusban ¹⁾). Se ne convertono molti per opra de' nostri Padri di quella Città, quali ne mandano spesso nell' Indie à i luoghi de' Portoghesi.

Mielőtt ezen „a mandeusokról“ irt czikkemet béfejezném, érdekesnek tartom a tudós Petermann már többször idézett könyvéből egy helyet idézni, illetőleg azon helyet egész terjedelmében ide iktatni: „Es muss für den ersten Augenblick höchst befremdend erscheinen, dass die Mandäer, welche meiner Ansicht nach unzweifelhaft aus dem Christenthum hervorgegangen sind, sich so weit davon entfernen konnten, dass sie Christum selbst für einen falschen Propheten erklärten, ja, nicht zufrieden damit, ihn sogar als einen Dämon unter die Planeten versetzten, ihn zum Merkur (Nebbo, syrül N'bu) machten, und den heiligen Geist für die Mutter des Furchtbarsten aller Teufel, des Ur, ansahen. Die Entstehung dieser schrecklichen Verirrung erklärt sich aber leicht, wenn man erwägt, dass sie gleich andern gnostischen Secten Anstoss nahmen an dem Kreuzestod Jesu und desshalb einen doppelten Messias annahmen, deren Einem, dem Jeschu Meschicha sie das Wandeln auf dem Meere, die Verklärung und alle die von ihnen als Zauberkünste betrachteten Wunder zuschrieben, während sie dem Andern Anusch (vielleicht nach dem syrischen bar nošo Bar' nasha) die Speisungen, Heilungen und Todtenerweckungen beilegten. Was aber den heiligen Geist anlangt, welcher Rucha de qúdscha im syrischen N. T. genannt wird, so lässt sich ihre verkehrte Ansicht daraus entnehmen, dass sie den Menschen aus 3 Theilen bestehen lassen, den Körper Pagra, dem Geiste, der himmlischen Seele, welche Hibil Siva in Adam und Eva legte, und der thierischen Seele, Rucha, welche den Menschen zu allen Bösen

¹⁾ Grammatik der neusyrischen Sprache am Urmia-See und in Kurdistan. Leipzig, 1868. L. a. 379 l.

verleitet. Denselben Namen gaben sie auch der Mutter des Ur, und sagen von ihr, dass sie noch jetzt alle Zaubereien und bösen Lüste in den Menschen erzeuge. Nur ein gutes legen sie ihr bei, indem sie den Frauen bei dem Gebären (gleich der Juno Lucina) Beistand leisten soll, aber wahrscheinlich um die Neugeborenen sogleich an sich zu fesseln. Der Name des heiligen Geistes in dem syrischen N. T. Rucha de qûdscha veranlasste sie zu der Verwirrung. Sie machten ihn zu der Mutter, Jesu, und versetzten ihn als Sonne unter die Planeten“ ¹⁾. Hibil Siva „a fényesség Abelje“ az ó-testamentumi Abelből alakult s Manda de hajje, a ki egyjárást a Kabbala „első embere“ (Adam kadmon) is, az embereknek legelőször ezen fiában nyilatkozott.

---

¹⁾ L. „Reisen im Orient“. II. k-ét, a 454-dik lapon.

Az árkosi zsinat.

A f. évi augusztus 27 és 28-ik napjain Árkoson tartott zsinati főtanács emlékezetes marad egyházi életünkben. Vallásközönségünk főnökeit: püspököt és két főgondnokot kellett itt egyszerre megválasztanunk.

Az utóbbi idő ugyanis súlyosan nehezedett egyházunkra, egyszerre fosztattunk meg vezéreinktől. Fényes nevű Kriza püspökünket oly váratlanul ragadta el közülünk a halál. — Kaáli Nagy Elek főgondnokunkat, ki csak nem 20 évig, a legválságosabb időkben bámulatos bölcseséggel s annyi sikerrel vezette egyházunk ügyeit, hosszúságú betegség szólitotta a cselekvés teréről csendes magányba. — Harczói Gálfalvi Imre, másik buzgó főgondnokunktól megint a halál fosztott meg.

Egyházunk mélyen érezvén ennyi csapás súlyát, noha beteges, de egészségét még visszanyerhető egyik főgondnokától, K. Nagy Elektől, kinek munkásságát — mint említők — különben is az ellelejthetetlen érdemek hosszú sora fűzi össze egyházunkkal, semmikép sem akart megválni; ezért a főtanács már a múlt évben kimondta, hogy nevezett főgondnokunk lemondását nem fogadja el s helyét nem fogja betölteni. Az ismételt és határozott lemondás után azonban az árkosi zsinat kénytelen volt ezen hely betöltéséről is gondoskodni, egyhangulag kimondván, hogy K. Nagy Eleket tiszteletbeli főgondnokának fogja tekinteni egész életében.

Az árkosi zs. főtanácsnak legfontosabb feladata volt tehát a vezérek nélkül maradt egyháznak új vezéreket, egyházi és világi főnököket választani. E fő jelentőségű választás egyházunkban s különösen választási joggal bíró egyházi tanácsosaink közt természetesen nagy érdeklődést gerjesztett már előre. A főgondnokságra többen említették jelöltekül. Egyik jelölt Daniel Gábor, udvarhelymegye főispánja, az udvarhelyi egyh. kör és a sz.-kereszturi gymnasium buzgó gondnoka, kinek saját érdemei mellett historiai

kegyeletes visszaemlékezések is szóltak; minthogy e család századokon át jelentékeny részt vett és sok érdemet szerzett magának egyházunkban; nevezettnek édes atyja, boldog emlékü Daniel Elek is egyik tevékeny főgondnoka volt egyházunknak. Másik jelölt Page János, e magyarrá lett, magas műveltségű angol ur, kinek fő érdeme van a magyar és angol unitáriusok közt az 50-es évek óta kifejtett benső viszony létrehozásában, mely viszony anyagi tekintetben is nagy előnyünkre volt. Harmadik jelölt Brassai Sámuel, a Magy. Tud. Akadémia r. tagja, egyetemi tanár s a kolozsvári főgymn. gondnoka, a magyar tudósok egyik legtiszteltetelméltóbb veteránja, ki egyházunkban s különösen iskoláinkban is első rangu szolgálataival és folytonos áldozataival fényes nevet örökített meg. Negyedik jelölt Dr. Berde Áron, a Magy. Tud. Akadémia tagja s egyetemi tanár, ki a consistorialis tanácskozásokban évtizedeken át kiváló parlamentalis modora, mindig higgadt felfogású s világos, tiszta ítélőtehetsége által tüntette ki magát. Jelöltekül említették még szép multjánál, független jelleménél s érdemeinél fogva Berde Mózsá, belügyminiszteri volt tanácsos és orsz. képviselő — és egyházunknak kifogyhatatlan áldozatu ősz patriárkája, Kelemen Benő. Végre az ifjabb nemzedékből Szentiványi Gyula, Háromszék- s Brassóme gyék főispánjának volt nagy pártja, mire kitűnő tehetségei s ügyeink iránt minden alkalommal tanusított buzgó lelkesültsége valóban méltóvá tették.

Püspöki jelölt kettő volt. Egyik Pap Mózes, ki r. tanári hivatala mellett, az egyházi Fő- és Képviselő-Tanácsokban 17 éven át vitte a köz- és főjegyzőséget; mint ilyennek az irt idő alatt legtöbb része volt egyházunk kormányzása körül, ismerte az ügyeknek minden részletét. Élő archivum volt. Ezen hivatalának teljes buzgósággal szentelte minden idejét és tehetségét csaknem ingyen; mert a teendőkkel arányosítva az azokért járt díj bizony alig érdemel említést. E mellett szeplőtlen, határozott jellem, világos, tiszta ész és kiváló tudományos műveltség biztosították számára minden ismerői körében a köztisztéletet. — A másik jelölt Ferencz József, a kolozsvári anya-ekklézsia első papja és főgymn. tanár, kit egyéni kitűnő, vonzó tulajdonai mellett különösen általános magas műveltsége, egyházunkban páratlan szónoki ereje, mely benne hódító hatalommá fejlődött és az irodalom terén szerzett érdemei emelnek ki. Ezek által természetesen sokkal szélesebb körben lett ismeretessé, neve országossá, népszerűsége általánossá vált, — mig

jelölttársa irodai szűkkörű munkálkodását aránylag kevesebben ismerték s méltányolhatták. — Végre püspöki jelöltül említett még Simén Domokos, a kolozsvári főgymn. tudós és érdeemes theol. tanára is, a szavazatok azonban a döntő időben a két első jelölt körül csoportosultak.

Hogy a választások s különösen a püspöki választás nem fog egyhangulag s küzdelem nélkül lefolyni, azt már a zsinat előtti napokon lehetett észrevenni. De térjünk a dolgok menetére.

Aug. 26-án délután, vagyis a zsinat megnyitása előtti napon vasúton és kocsikon seregesen siettek az egyházi tanácsosok Árkos felé. Csak a földvári vasuti állomástól 50—60 kocsi szállította egyszerre az érkezőket, kik közt jelen voltak a püspöki jelöltek is. Háromszék határán diadal kapu volt felállítva, hol zászlókkal s virágkoszorúkkal üdvözlő küldöttség fogadta az érkezőket; az üdvözlő beszédet itt Farkas József háromszéki egyházköri jegyző tartotta Pap Mózes egyh. főjegyző s püspöki helyetteshez intézve, mire utóbbi meleg hangon válaszolt.

E napon estvefelé Árkoson minden háznak vendége volt. Csak az egyházi tanácsosok száma 120-ra ment, a mennyi tudtunk szerint eddig egy zsinatunkon sem vett részt, voltak köztük Erdély minden részéből, Budapest fővárosból, Selmeczbányáról; de még sokkal nagyobb számmal jelentek meg a szavazattal nem bíró vendégek, egyháziak és világiak, nők és férfiak, közelebbi és távolabbi vidékekről. Nem unitárius vallású vendégek is többen voltak, köztük B. Szentkeresztiak, Gr. Bethlenek, Gyárfások, a háromszéki ref. és csángó luth. lelkészek közül nehányan, stb.

Estve a csoportosulások, értekezések már a közvacsora előtt megkezdődtek, általában véve nyugodtan, higgadtan, habár voltak többen olyanok is, a kik különösen a püspökségre nézve kiérző, de tiszteletet érdemlő aggodalommal igyekeztek hatni jelöltjük érdekében; azonban épen a kérdésre nézve foglaltak már a jelen voltak leginkább határozott állást; kevesen voltak, jobbra vagy balra ingathatók. Ez estve legtöbben tájékozhatták már magukat a bekövetkező választások eredményére nézve.

A főgondnoki jelöltekre nézve sikerült megszólván az egyhangu megegyezés. Pagetről mondták, hogy nem fogadhatná el a megtiszteltetést; a felhozott indokok méltánylást érdemeltek. Szentiványi hasonlóképp maga vezette a figyelmet másokra, miért végre is őt a jövőnek hagytuk, Berde Mózsa ellen elfoglaltsága s rendesen Ko-

lozsvártól távollakása hozatott fel, miért nem vehetne kellő részt az ügyek vezetésében. Kelemen Benőt kora iránti gyöngéd figyelemből hagyták ki számításból. Nehezebb volt Brassaira nézve a megállapodás. Őt mindenki szívesen emelte volna a főgondnoki méltóságra, mivel arra egyházunkban bizonyára senki sem méltóbb s érdemesebb. Azonban Brassainak épen hozzá közelebb álló tisztelői hozták fel, hogy tekintve irodalmi sok oldalu elfoglaltságát s egy félszázadon át egyházunkban s tanintézeink körül teljesített sokféle szolgálatait, gyöngédtelenség volna most 70 évet meghaladt korában, ha bár megtiszteltetés czíme alatt is, új kötelességet és új terheket tenni reá. Ezen indok, nem könnyen ugyan, végre megnyugtatta Brassai tisztelőit, azaz az egész gyűlést.

Végre mindnyájan Daniel Gábor és Berde Áron megválasztásában állapodtunk meg, a mi megegyezett azon előre komondott elvvel is, hogy az egyik főgondnok kolozsvári lakós legyen, hogy a Képviselő Egyházi Tanácsokban minél gyakrabban vehessen részt.

De a püspökségre nézve — mint emlitém — nem jöhetett semmi közös megállapodás létre. Mind a két párt méltányolta az ellenpártiak által felhozott érveket, de fontosabbnak tartotta a magáéit. A Pap Mózes pártiak az egyház kormányzása körüli hosszszas önzetlen, buzgó szolgálatokat és érdemeket akarták megjutalmazni, — a Ferencz József pártiak fontosabbnak tartották, hogy a püspöki székbe az első szónok s irodalmi működéséről ismert név jusson. Ebben van a két párt közti elvi különbség. S nem lehet tagadni, hogy mind a két nézet bir jogosultsággal. Mind a két fél sajnálta az ellenjelölt mellőzését, de a maga jelöltjéhez ragaszkodott. Kicsinyítő vélemény egyik jelölt ellen sem hallatszott; ez tette a küzdelmet nemessé. Két kitűnő és érdemes emberről volt szó s csak az érdemek minősége és sulya latolgattatott különbözőleg. Ha két püspöki szék lett volna, akkor könnyen megegyeztek volna egyhangulag abban, hogy az egyikbe Pap Mózes, a másikba Ferencz József választassék. Megható volt az utolsó perczben néhány habozó választónak lelki tusakodása. Ez jellemzi a helyzet nehézségét.

Másnap, aug. 27-én reggel 8 órakor a főtanács Pap Mózes egyh. főjegyző, püspöki helyettes és Brassai Sámuel, a világi rendből legidősebb egyházi tanácsos kettős elnökségük alatt, a püspöki helyettes emelkedett, megható üdvözlő beszédével s Nagy Lajos esperes buzgó imájával megnyittatván, a tárgysorozat felolvasása után először is az említett főhivatalok betöltésének kérdése vétetett ta-

nácskozás alá. Abban történt megállapodás, hogy a délelőtti isteni-tisztelet után az egyik főgondnok és a püspök azonnal választassék meg. E végből két bizottság küldetett ki, egyik a főgondnokra, másik a püspökre beadandó szavazatok beszedésére. A másik főgondnoki állomás betöltése a következő napra tűzetett ki.

Az isteni tisztelet fél 11 órától 1 óra utánig tartott, igen ünnepélyesen folyt le. Derzsi Károly, tordai gymn. tanár eszmedús beszéde, a püspöki helyettes mélyen megható allocutiója, az agenda, urvacsora vétel, a művészi orgonajáték s hathatós ének öszszhangzólag emelték a közbuzgóságot s ünnepélyességet; csak a tulságos zsúfoltság hatott kellemetlenül, pedig a közönségnek így is csak kisebb része juthatott be a különben elég tágas és szép templomba. Az itt tartott beszédekről s imákról bővebben nem szólok, minthogy azok egész terjedelmökben külön füzetben fognak megjelenni.

Isteni tisztelet után megkezdődött a szavazás az egyik főgondnokra és püspökre. Komoly hangulat s aggodalmas feszültség közt folyt az mintegy óra hosszáig. Ekkor öszszeszámitattak előbb a főgondnokra szóló szavazatok, 120 szavazatból Daniel Gábor kapott 116-ot. Az eredmény a most megint megnyitott főtanácsi gyűlésben kihirdettetvén, általános és hosszas éljenzéssel fogadtatott. Az új főgondnok ezután az esküt letévén, elnöki székét elfoglalta, rövid beszédben megköszömvén a közbizalmat s egyszersmind igérvén, hogy e megtisztelő bizalmat igyekezni fog új tiszteben megérdemelni. Hogy mily szerencsés választást tett a főtanács Daniel Gáborban, az kitünt már e zsinati gyűlés folyama alatt, melyet gyorsan és kiváló tapintatossággal vezetett egész végig.

Most következett nyílt ülésben a püspökre beadott votumok öszszeszámllálása. A terem zsúfolásig telve volt, sőt az előcsarnokot s udvart is várakozók töltötték meg. Nagy csend közt hallszott a két név egymás mellett, hol egyik, hol a másik kerülve elől egy két szavazattal; de a vége felé Pap Mózes neve már ritkábban jött elő, Ferencz József neve határozottan előtérbe lépett, már az abszolút többséget elérte, eggyel meghaladta, mire rendkívüli mozgás s kitörő hosszas éljenzés hangzott fel. A küzdelem el volt döntve. Ferencz József győzött, 120 szavazatból ő 66-ot, Pap Mózes 50-et kapott. Egy 4 tagu küldöttség behíván az új püspököt, a teremben megint nagy lelkesedéssel üdvözlötetett.

Elnök főgondnok tudtára adván a választás eredményét, erre a püspök meghatott, csaknem érzékeny hangon, velőkg ható, hosz-

szabb szózáttal felelt. Gyermeki hála, egy bölcs program, meleg kérés egyházunk kormányának minden tényezőjéhez támogatásért, baráti nemes szavak kisebbségben maradt jelölt-társához, régi barátjához, melyben oly forrón kéri nagy értékű gyámolítását s végre esedező ima szent segedelemért a Mindenhatóhoz: ezek voltak elemei az új püspök első püspöki beszédének. Szívből szólott és szívhez szólott, bizonyíták ezt úgy az ő, mint a hallgatók szemeiből hulló könnyek. Apostoli beszéd volt ez, egyszerű s egyszersmind magasztos, melyet megint a legnagyobb lelkesültség hosszas nyilvánulása követett.

Ezután a püspök az esküt letevé, elnöki székébe beiktattott, s ezzel egyszersmind délután 4 óra tájt a gyűlés ez napra véget ért.

Most következett a közebed, szabadban e végre készített, fedett helyen. Mintegy 300-an vettek részt az asztaloknál, közben nők is. Az asztalfőt Dániel Gábor, főgondnok foglalta el, jobbról mellette a püspök, balról Pap Mózes ültek, kiről meg kell jegyeznünk, hogy a választás eredményét férfias, nemes nyugalommal fogadta, úgy hogy még azok is, a kik nem reá szavaztak, meghajoltak e szép, férfias jellem előtt. Az első poharat természetesen a püspök emelte a király és királyné ő felségeikre, a trónörököstre és az uralkodó családra, kiket az egész gyülekezet felállva hosszasán éljenzett. A második pohár a magy. kir. kormányra s annak elnökére, Tisza Kálmánra. A harmadik pohár a főgondnokra, a negyedik a püspökre, az ötödik Pap Mózesre szólott, mindenik általános lelkesedéstől kísérvé. Ezután a zsinatot rendező buzgó gazdákra: Szentiványi Gyula főispánra, Veres Györgyre és Kis Mihály esperesre, a zsinatot fogadó tractusokra és ekkleziára szólalt a jókedvű áldomások. Ezután egyesekért, testületekért, eszmékért estig folyt hosszu sorban a köszöntés, köztök az ebéden részt vett háromszéki ref., s csángó luth. lelkészekért, stb.

Most megint unitáriusok lettünk. Az előbbi küzdelem nyom nélkül elenyészett. A Pap Mózes-pártiak vezérei siettek az új püspöknek kifejezni, hogy habár ők mást kívántak a püspöki székbe helyezni, a többség nyilatkozata előtt alkotmányos őszinteséggel meghajolni kötelességüknek tartják, s a közügy közös támogatására minden erejüket készséggel ajánlják fel. Maga Pap Mózes is melegen szorította meg a püspöknek feléje nyújtott jobbját.

Az esti órákban a kiküldött bizottságok működtek. Az ifjuság pedig ez estve jótékony czélú bált rendezett a újon épült községi iskola elég tágas és díszes termeiben, mely igen szépen sikerült.

Más nap (aug. 28.) reggel a főtanácsi ülésen isteni tisztelet előtt a folyó ügyek tárgyalattak. Az isteni tiszteleten Derzsi József, kolozsvári pap tartott jeles alkalmi prédikációt. Ezután a püspök intézett nagy hatású főpásztori beszédet a felszentelendő 15 ifju paphoz. Mire a felszentelés egész ünnepélyességgel ment végbe. (Ezen beszédek is külön füzetben fognak megjelenni, ezért azokról bővebben nem szólok.)

Isteni tisztelet után megválasztott a másik főgondnok, Dr. Berde Áron, ki a beadott 96 szavazatból 83-at kapott. Az eredmény lelkesült éljenzéssel fogadtatott, ugy szintén az új főgondnok beszéde s a püspöknek hozzá intézett üdvözlete is.

A közebed derülten, jó kedv közt folyt le ez nap is, fűszerezve a szellemes pohárköszöntésekkel, melyek közül a Trefort vállás és közokt. miniszterre, az új főgondnokra, a „Keresztény Magvető“ szerkesztőire, Brassaira, a jelen volt Szentkereszti bárókra, mint a kik e zsinat gazdasági rendezését elősegítették, a szintén jelen volt Gyárfás Imre, háromszéki ref. főgondnokra, a hazai felekezetek közti jó egyetértésre szólókat emeljük ki.

Délután késő estig a folyó ügyek tárgyalattak tovább s végezettek be, melyekről e füzetben külön helyen lesz említés. Itt csak azt jegyzem meg, hogy Pap Mózes a főjegyzőségről, melyet egy év óta tényleg ugy sem vitt, lemondott s lemondását ismételt felhívásra sem vette vissza, szemeinek meggyengültségével indokolván azt. E lemondást különben természetesnek találta minden méltányosan gondolkozó, mert 17 évig vinni egy terhes hivatal, a mint már említettem, csaknem ingyen, és oly buzgósággal vinni azt, mint P. M. vitte, — midőn már egészségét látja önfeláldozó munkássága által megtámadva, bizony jogosan igényelheti, hogy vigye már más is azt a terüt, melyet ő anynyi időn át egy szó panasza és minden követelés nélkül vitt. — E határozott nyilatkozat után a főjegyzői hivatal betöltése egy évre elhalasztatott, azért különösen, hogy legyen idő annak megfontolására, vajjon czélszerű lesz-e az administratív közjegyzői hivatalt a főjegyzőséggel egyesítve hagyni ezutánra is, vagy jobb lesz a két hivatalt külön szervezni. Addig a jegyzőség megosztva három tanárra bízott, Kovácsi Antal az iskolaügyi, Nagy Lajos a pénzügyi, Derzsi József a

közigazgatási ügyekben való előadást s jegyzőséget viendi. Ez emlékezetes főtanácsi gyűlés ez estve a püspök zárszavaival végződött be.

Megható volt a magán-jellegű búcsu-vacsora, hol régi tanuló-társak, barátok, kiket az élet meszsze elszórt, kik sok év után e gyűlésen találkoztak megint egymással, érzékenyen búcsuztak megint egymástól, némán vagy kitörő érzelmek közt szorítva kezét, mondva Istenhozzádot, nem tudván, vajjon fognak-e megint találkozni még!

Aug. 29-én reggel egymást érték a távozó kocsik minden irányban. A püspök, mint a „Szekely egyesület“ tagja, részt akarván venni ez egyesületnek más nap Sepsí-Szentgyörgyön tartandó közgyűlésében is, csak délután indult el az említett egyesület elnökével s titkárával együtt Sepsí-Szentgyörgyre, hol harangzúgás közt előbb a város polgármestere, azután a megyeházánál Háromszék alispánja üdvözölték a püspököt, mire ő szokott megnyerő ékeszólásával felelt. Itt a főispán vendége volt.

Innen aug. 31-én reggel indult Ferencz József püspök, néhány kolozsvári egyh. tanácsos kíséretében, Kolozsvárra, hová sept. 1-én reggel megérkezvén, az indóháznál Simon Elek, Kolozsvár sz. kir. város polgármestere s a városi tisztikar, ugy különböző felekezeti s egyéb testületek kiváló tagjai által fogadtatott. A polgármester bensőségteljes üdvözlete után, a püspök meghatottan köszönte meg a jelenvoltaknak e kiválóan megtisztelő figyelmet, és fogadta, hogy mint püspök és polgár igyekezni fog egész életében a nemes város s abban minden testületnek javát, boldogságát előmozdítani. Ezután diszes kíséretével minden felekezet harangjainak zúgása közt vonult be a városba. Kolozsmegye főispánja s tisztikara más nap tisztelték meg látogatásukkal a püspököt.

Ez gyenge, de azt hiszem hű vázlata az árkosi zsinaton lefolyt főgondnoki s püspöki választás történetének. Adja Isten, hogy új főnökeinket kiváló pályájukon azon lelkesedés, mely most őket e pályákra hívta s azokon üdvözölte, fokozott mértékben kísérje sok ideig, hogy legyen kormányzásuk egyházunkra nézve egy termékeny, áldott korszak, s egyházunkon kívüli hatások legyen mindenütt tiszteletet gerjesztő!

Bny.

Az Egyházi Képviselő Tanács jelentése a Zsinati Főtanácsához 1876. aug. 27-én.

Az egyházi képviselő tanács egy évi működéséről a következőkben teszi meg jelentését:

1. Elnökség: Az Egyházi Képviselő Tanácshoz a közelebbi főtanács óta beérkezett összesen 477 ügy darab, melyek 21-en kívül el is vannak intézve.

A püspökséghez békült 241 ügy darab, melyek egynek kivételével el is vannak intézve, az ezekről vezetett iktató- és kiadványi könyvek szerint.

A belső emberek között részint elhalálozás, részint lemondás, részint más ekklézsiákba való rendelés által üresedésbe jött 9 mesteri és 10 papi, együtt 19 állomás. Ebből bé van töltve 8 mesteri és 9 papi állomás. Ürességben van a gyepesi mesteri és az iszlói papi állomás. Tehát egy papi és egy mesteri állomás. Ezzel kapcsolatban megemlítjük, hogy újabb időben aránylag nagyon megapadt a papnövendékek s általában a belső hivatalra készülőők száma ugyan, de még eddig nem maradtak az üresedésbe jött hivatalok húzamosabb időre ürességben s reményleni lehet, hogy jövőben sem maradnak ezen okból. Minden esetre óhajtandó, hogy a belső emberi jövedelmek gyarapításáról minden lehető módon gondoskodjanak az ekklézsiák. Különben bekövetkezhetik az az idő, hogy 2—3 ekklának lesz egy papja, a mi semmi esetre sem óhajtandó. Hogy a belső emberek sorsán a lehetőleg könnyítve legyen legalább jövőre, a múlt évi főtanács megbízása következtében az Egyházi Képviselő Tanács a belső emberek nyugdíjintézetének alapszabályait kidolgozván, 300 példányban kinyomatta és szétküldözte. Ez azonban csak a folyó évben történhetett meg. Ez intézmény tehát már életbe van léptetve. Ha a vidéken a kezelő biztosok lelkiismeretesen járnak el az alapszabályok végrehajtásában s mindnyájan pontosan fizetnek belső emberek, tanárok, és ekklézsiák, Isten után

reményünk van, hogy ez az intézmény enyhíteni fogja az elaggott belső emberek, hátramaradott özvegyek és árvák valóban szomorú állapotát. A mennyire nem ajánlatos, sőt sok tekintetben káros következményű az, hogy egy elnyomorodott belső ember valamely ekklezsia költségén tengődjék 25—30 éven keresztül, talán csak pár évi szolgálat után, épen annyira szükséges és méltányos, hogy a belső pályára készülő ifju jövőjének biztosítását lássa legalább némileg arra az esetre is, ha szolgálatképtelenné válik. Ez minden esetre fontos két kérdés s ezeknek kiegyenlítésére fog jótékonyan hatni az említett intézmény, melyet a Méltóságos Zsinati Főtanácsnak s minden hitrokonainknak szives figyelmébe ajánl az E. K. Tanács.

Ángol és Ámerikai hitrokonainkkal való összeköttetésünk fennáll. Az öszszefűző kapcsot az E. K. Tanács igyekszik jobban jobban megszilárdítani, annival inkább, mert ez szellemileg és anyagilag csak nyereséges lehet ez után is, a mint volt eddig.

A múlt évi államsegély az E. Főtanács határozata szerint felhasználtatott, a jelen évi felhasználására nézve az ajánlat előterjesztetik.

Farkas György esperes atyánkfia a maroskőri esperességről gyengélkedése miatt lemondott, azonban az esk. tanács kérésére hajlandó még tovább folytatni ezen hivatalt.

Méltóságos Gálfalvi Imre főgondnok, Gr. Bethlen Ferencz főtanodai felügyelő gondnok, néhai Kelemen István maroskőri jegyző s más egyházi tanácsos atyánkfiak jelen évben történt halálát szomoruan vette tudásul az E. K. Tanács.

A budapesti fiók egyház megalakult és szervezte magát, mit is örömmel hoz tudomásra az E. K. Tanács.

Helyettes elnök aa. jelen volt az E. K. Tanács részéről Deák Ferencz hazánk nagy fia temetésén.

A pálosi filia ekklezsia a jánosfalvi ekklezsiahoz csatoltatván, az udvarhelyi körbe tétetett át a f. fejéri körből.

Szőkefalván új templom épül. Remélhető, hogy még a jelen évben fedél alatt lesz.

Az oklándi ekklezsia új papi lak építésére készül.

Horváth Gábor kolozsdoboka- és küüllő-körök felügyelő gondnoka, az E. K. Tanács megkeresésére béküldötte néhai Horváth Ferencz jeles főgondnokunk arczképét olajban, s kiadatott egy festőnek, hogy másolja le a tanácsterem számára.

A budapesti magyar nemzeti muzeum unitárius nyomtatvá-

nyokat kérvén, az E. K. Tanács több példányt küldött az újabbi nyomtatványokból.

A philadelphiai jelen évi kiállítás alkalmából ottani hitrokainak egy olvasó termet rendezvén bé unitárius és más szabad szellemű iratokból, megkeresésükre az E. K. Tanács több régebbi és újabbi unitárius munkát küldött el ott maradandólag, részint a könyvtár duplumaiból, részint ajándék útján kapva.

A szentbenedeki ekklézsia, a kepe megváltásán fáradozik.

A verespataki ekklézsia pénzügyei zavarba jöttek több év alatt. 1000 o. é. forintot vett volt több évvel ezelőtt papi háza megépítésére. A kamatokat nem tudván fizetni, a hitelező Verespatak közönsége béperelte. Temploma, stompjai árverés alá voltak jutandók. Az E. K. Tanács közbe lépett, biztosította a követelést az ekklézsia viszzatérítése mellett. A dolog kiegyenlítődt. A papi hivatal üresedésben hagyatott 3 évre, mig az adósság letörlesztődik. Az isteni tiszteletről ez időre kellőleg gondoskodva van.

A kolozsvári m. kir. pénzügyigazgatóság a mult 1875. évben főpapiszékileg ellátott válóperek lajstromát átkérte. Ajánlatos, hogy esperes ai. az ítéleteket pontosan adják bé az illető adóhivatalokhoz az állami illeték kiszabása végett.

2. A fő p a p i szék ez okból utasítást adott az alpapi székeknek az ítéletek kiállítására nézve is. A főpapi szék a mult 1875. év lefolyása alatt összesen 90 pont alatt tárgyalt, melyből 68 ítélet. A folyó évben pedig tárgyalt összesen 47 sz. alatt, ebből ítélet 35.

II. Iskoláink állapotáról, a tanügynek minden fokoni állásáról teljes megnyugvással számolhat az E. K. Tanács.

A gymnasialis oktatás mind három iskolánkban leendő egyöntetőségének óhajtott eszközzése tekintetéből az Egyházi K. Tanács az algymnasiumi tanterven szükségesnek mutatkozó némi változást illetőleg, némely tárgyak beosztását s kezelése módját megállapítván, az már a lefolyt iskolai évben életbe lépett mindenik iskolában, ugy hogy a három iskolában levő öt alsó osztályt, ugy lehet tekinteni, mint megannyi párhuzamos osztályát egy gymnasiumnak.

Az E. Főtanács intézkedései nyomán a tanítói személyzet mindenik iskolánál szaporittatván, a tanítás kétségkívül mindeniknél jobb móddal foly ma, mint az előbbi években. Nem lehet ugyan titkolni, miszerint a tanítás óhajtott módoni eszközlésének még érezhető hátrányául szolgál, hogy állandó tanítók hiányában ugynevezett köztanítókat kell alkalmaznunk, nemcsak a papjelöltek közül, hanem még a theologiai tanfolyam növendékei közül is.

Kolozsvári főiskolánkban e nehézség mondhatni kevésbé érezhető, részint azért, mert a Richmond Anna tanári állomásnak ténylegesen történt betöltése és Angliából haza érkezett Péterfi Dénes afiának a tanárságra leendő beállítása után ez intézetünknel 11 rendes tanár fog munkálkodni, e mellett az E. K. Tanács felhívására kolozsvári polgári iskolai tanár dr. Bartók István, állam tanítóképezdei tanár Benedek Áron hitbéli afiai iskolánk iránti szives jó indulatból készséggel vállalkoztak, a mennyiben érkeznek, tanítani, sőt ez érdemes afiai jövőre is ígérkeztek, hogy becses közre munkálkodásukkal segedelmünkre lesznek. Segitette továbbá a tanerőt az E. K. Tanács az által, hogy a gymnasium egyes alsóbb osztályaiba némely tantárgyak tanítására alkalmazta azon fiatal afiait, kik az egyetem melletti tanárképezdében tanári pályára készülnek és a kikben iskolánk az eddigi köztanítóknál a tanítói pályára nagyobb készültséggel bíró tanerőket nyert és így a beállandó tanévben a gymnasium összes osztályaiban alig foglalkozand két papjelölt vagy növendék, mint köztanító. Az elemi osztályokba Kolozsvárt egy, a tanító-képezdei tanfolyamot bevégzett ifjút alkalmazott legközelebről az E. K. Tanács azon tudattal, hogy ez ifju épen ily osztályok tanítására készülvén, iskolánkban hasznos szolgálatot teend.

Tordai középtanodánkhoz a téli közvizsga megtartására felkérte az E. K. Tanács e. főjegyző Pap Mózes afiát, Kereszturra a zárvizsgára biztosul kiküldötte Simén Domokos tanár afiát, kolozsvári főtanodánk felügyelő gondnokai Brassai Sámuel meg Berde Áron afiai eléggé nem méltányolható buzgalommal személyesen vették és folytatták le a vizsgákat.

Az iskolákról szóló jelentéseket a mltsgs és főtisztelendő E. Főtanács eleibe terjeszti az E. K. Tanács. Kolozsvári iskolánk igazgató tanárának Benczédi Gergely afiának az 187⁵/₆-ik iskolai évről szóló részletes, és kolozsvári iskolánk egy évi életét és munkásságát magába foglaló zár-tudósításával, melyből örvendetes tudásul az ifjak tanulhatásának könnyebbitésére szolgáló körülményeket részletesen a Mlgs. és Főtisztelendő E. Főtanács becses tudomására hozni kedves kötelességének ismeri az E. K. Tanács. A mult tanévben a tanuló ifjuság részesült:

1. Ö s z t ö n d í j segedelem czimén:

a) Állami segélyben . . . . . 300 frt.

b) Konez János, Fejér Ödön és Árkosi Lajos alapítványból . . . . . 820 „

átvitel: 1120 „

áthozat 1120 frt.

2. Jutalmul kiosztatott	81 frt.	
3. Legatióból kaptak	221	23 kr.
4. Magán tanításból	458	30 "
5. Divisioba	79	60 "
Együtt pénzben	1960 frt.	13 kr.

Kelemen Beniamin alapítványból 3 tanuló naponta egy-egy czipót s magán tanítás után többen kosztot.

Több szegény tanulónak iskolai díjakban összesen 145 frt. 10 krt. engedett el.

Tanár Hajós Béla afia, mint a kolozsvári iskolánk kórházának felügyelője beadta az 187⁵/₆ tanévre vonatkozó jelentését, melyből örömmel és megnyugvással értesült és értesítheti a Mlgs. és Főtiszteendő E. Főtanácsot is, az E. K. Tanács arról, hogy iskolánkban, illetőleg kórodánkban, aránylag kevés s nagyobbára szelid betegségek fordultak elő, s a betegápolási összes költségeket az ifjuság által e czímen fizetett csekély illetőségekből, meg a kórházra tett alapítványok kamataiból nem csak fedezni lehetett, sőt a jövő tanévre is maradott némi fedezet, mindamellett, hogy az ápoltak nagyobb részét a reájok tett apolási költségek megtérítése alól szegénységök okán az E. K. Tanács felmentette.

Kórodánk nemeslelkű alapítója és adományozója Kelemen Beniamin afia eddigi számtalan áldozatait azzal szándékszik tetézni, hogy a kórház helyisége körül szükséges építkezéseket saját költségén eszközölje, a mit az E. K. Tanács örvendetes tudásul vett.

Toroczkói ekklézsiánk iskolája átalakítására tárgyalásokat kezdett a közoktatási ministeriummal az E. K. Tanács, tekintetbe véve a népnevelésről szóló országos törvény intézkedéseit és a helyi érdekeket és viszonyokat, felhatalmazta nevezett ekklézsiánkat szerződni azon feltétel alatt, hogy oda állittassék az országos törvény kívánalma szerinti elemi népiskola s annak felibe egy két vagy három osztályu felsőbb népiskola. A tárgyalások további folyamáról s netalán bevégeztéről még nem kapván értesítést az E. K. Tanács, a Toroczkón fennálló I. és II. gymnasialis osztályokat illetőleg nem tehet előterjesztést, meg van azonban győződve, hogy ha az elősorolt intézetek a közoktatási kormány és ekklézsia közös erején felállittatnak, a különben is alig tartható két gymnasialis osztály esetleges megszűnése csak jó eredménnyel lehet, valamint toroczkói afiára, ugy egész egyház-községünkre nézve is.

Mártonfi Gergelyné Koncz Juliánna kedves emlékü afiának elhalálozásával az E. K. Tanács megtette a szükséges intézkedéseket, hogy az általa tett kegyes adományok a közpénztárba befolyjanak.

Mivel azonban az alapító levél szerint az alapítvány életbe léptetése csak az alapítvány befolyása után egy évvel kezdődhetik, az E. K. Tanács addig a befizetett tőkék utáni kamatokat kezel-teti; reméli azonban, hogy az alapítvány életbe léptetésére nézve a legközelebről tartandó E. Főtanácshoz előterjesztést tehetend.

Népiskoláink állapotáról szóló jelentését az E. K. Tanács külön szerencsés a Mlgs. és Főtisztelendő Főtanács eleibe terjeszteni.

Közelebről tartott E. Főtanácsi gyűlésünk óta is több ekkléziánk iskolája szűnt meg az által, hogy a helységbe községi vagy állami népiskola állított; habár ez intézkedések által azon iskolák elvesztették felekezeti jellegüket, s egyházi kormányunk hatósága alól kiléptek; az E. K. Tanács azon meggyőződésben, hogy ily átalakulások által a tanügy előbbre menyen, s a gyermekek tanítása jobb móddal eszközölthetik, megengedte, hogy az ekkléziák az iskola tartással felhagyjanak; de intézkedett, hogy vallásos érdekeink megvédessenek s az unitárius növendékek a vallásban oktattassanak; sőt némely helységekben éppen a mi ottani ekkléziánk mesterei választatván községi tanítóknak, közelebről Hévizen is, az E. K. Tanács beléegyezett, hogy ily mester afiai a községi iskolában a tanítóságot elvállalják, de azon szoros kikötéssel, hogy egyházi szolgálataik teljesítésében fogyatkozás ne történjék.

A vallás és közoktatási ministerium tudatván az E. K. Tanácssal azt, hogy összes néptanítóinkat, habár azok nem okleveles tanítók, kivételesen felvette az országos néptanítói nyugdíj intézetbe. Miniszter ő Nagyméltóságának azon felhívására azonban, hogy ezután csak képesítési oklevéllel bíró tanítókat alkalmazunk néptanítóknak, az E. K. Tanács Minister ő Nagyméltósága tudomására hozta, miszerint E. Főtanácsunk, mihelyt hazánkban a tanítóképezdek felállítottak, azonnal elhatározta, hogy felekezeti iskoláinkba első sorban a képezdei tanfolyamot végzett növendékek alkalmaztassanak, mivel azonban ilyeket nem mindig található felekezeti iskoláink mellé, megkérte a Ministeriumot, miszerint szükség eseteiben a papnöveldeből, vagy a gymnasium felsőbb osztályaiból kinevezendő tanítóinkat méltóztassék ezután is rendes tanítóknak tekinteni.

Mivel pedig több egyházi körünk azon nehézséget jelentette az E. K. Tanácshoz, hogy több ekkléziánk a törvény szerint a tanító nyugdíjára általa fizetni kellett illetéket nem bírja fizetni,

sőt e miatt az ekkleziák több helyt, például Maros körben végrehajtás alatt állanak, az E. K. Tanács feliratilag a Nagyméltóságú közoktatási Ministerium tudomására hozta e bajt, kérvén, hogy szégyenesebb ekkleziáinkat a végrehajtástól megkímélni méltóztassék, mert ha azoknak különben is csekély vagyona elvétetik, a vallásos és erkölcsi életnek fentartása, s a tanítás előmozdítására bármit is tenni teljesen képtelenek lesznek.

Közoktatási Minister ő Nagyméltósága felhíván az E. K. Tanácsot arra, hogy a néptanítók jobban leendő díjazására nézve adjon vélekedést és javaslatot, az E. K. Tanács e tárgyban tett feliratában kijelentette, miszerint felekezeti népiskoláinkat fenntartó ekkleziáinkat nyomasztó pénzvviszonyaik között nagyobb áldozatokra erőltetni nem igen lehet s a néptanítók jobban leendő díjazására csak azt az egy módot látja, hogy a jelen tényleges állapotot felvéve, közös erővel hassunk ez óhajtott célra oly módon, hogy a kormány a maga erejével és segedelmével támogassa az iskolákat fenntartó egyházakat.

A kolozsvári tanítókör folyamodására az E. K. Tanács felhívta Kolozs-doboka körü ekkleziáinkat, miszerint midőn mesterafiai a kör gyűléseibe mennek, azok számára fuvarról és egy 1 frt. napi átalányról gondoskodjanak; más köreinkben ez ügyben nem intézkedett, meg levén győződve, hogy közgyűléseink oda tudnak hatni, hogy a hol felekezeti, vagy azon kívüli néptanítói gyűlések vannak, egyes ekkleziáink megértve az ily gyűlések jótékony hatását, igyekezni fognak segedelmökkel eszközölni, hogy tanítóafiai az ily gyűlésekre megjelenhessenek.

III. A pénzügyi dolgokra vonatkozólag következőket van szerencsénk jelenteni:

Mártonfi Gergelyné sz. Koncz Juliánna b. e. hitrokonus által a kolozsvári és kereszturi iskoláknak hagyományozott 9000 frt. kifizettetése iránt a kellő intézkedéseket az E. K. Tanács megtette, minek eredménye lett, hogy Gál József az általános örökös, a hagyomány kifizetését nemcsak magára vállalta, hanem a kereszturi gymnasiumnak hagyott 3000 frt alapítványból 2000 frtot urbéri kötvényben, és a főtanoda részére hagyott 6000 frtból 2000 frtot készpénzben ki is fizetett. A hátralék kifizetésére 1877 ápril 12-ig törvényszék előtt magát kötelezte.

Több rendbeli főtanácsai határozat elrendelvén a hátralék-kamatok felvételét törvény útján is, még conferens aaitól is, az E. K. Tanács 162—1875 p. sz. alatt 271 oly adóshoz, kik 10 évnél régiebb kamatokkal vannak hátralékban, jogügyész Molnár Sándor aa.

nevében nyomtatott felszólítást intézett hátrálék-kamataiknak folyó évi márczius 1-ső napjáig leendő befizetése iránt. Ellenkező esetben perrel fenyegetvén még a tőkebeli tartozásra nézve is, sőt ugyanazon évi 166 pénztári sz. a. még tovább ment az E. K. Tanács, a fennebbi felszólítást elrendelvén mindazokhoz, a kik 3 évi kamattal tartoznak.

E felszólítás -- fájdalom -- nem vezetett kívánt eredményre. Egy rész a felhívásra nem is válaszolt, egy kisebb résznek fizetési képtelenségét jelentették be. Akadt olyan conferens, (193—1875) ki kötelezvényének jogérvényességét, s e szerint a fizetési kötelezettséget is tagadta, állítván: hogy kötelezése csak pro forma történt az akkori kormányval szemben; egy másik conferens egyenesen arra hivatkozván (28—1876), hogy az esperesi bizottság maga, mely a conferálást 1857-ben eszközölte, ugy nyilatkozott, hogy a kötelezettség a Bach kormány változásával megszűnik; kötelezvényének visszaadását kéri; egy harmadik még tovább megy, s azt írja (22—1876) a felszólító ügyvédhez, hogy e határozatot az E. Főtanácsnak csakis azon egynehány tagjai tehették, kik ottan a fővárosban laknak, mindennel jól el vannak látva, van módjuk jól élni, színházban, társaságban, multságban megjelenni stb. E nyilatkozatokra, a mennyiben szükségesnek látta, az E. K. Tanács nem késett felvilágosítólag felelni; megírván az egyiknek, (28—1876) hogy sem az E. K. T., sem az E. Főtanácsból utasítva nem volt so ha senki, sem esperesi bizottság, sem más valaki arra, miszerint az 1856—57-ki adományok aláírását szinlegesnek tüntesse fel, s az aláírt tőkeösszegre nézve a kötelezettség megszüntetését akár mely kormányváltozás után kilátásba helyezze; mert valamint az ötvenes években, ugy ma is közigazgatásunk vezetése s főleg tanintézeteink fentartása czéljából van szükség a conferált összegekre, tehát a kötelezettség el nem engedhető. Valóban nem, s az E. K. Tanács kötelességének ismerte némely sürgős esetben a béperlést már is fogatba venni és kötelességnek fogja ismerni a béperlést folytatni olyan conferens adósokra nézve is, kik a tett felhívásra is siketek maradtak. Másfelől tartozunk az igazságnak, az unitárius hit-rokonok nagy többségében ma is élő, áldozatra kész közszellemnek kijelentésével annak, hogy conferens ai. közül többen a felszólítás következtében időt kértek a fizetésre, mások fizettek tőkét és kamatot; sőt a kellő felvilágosítás után maga egyik vonakodó aa. is fizetett

Az újabb nemzedék részéről a mult évi Főtanács óta Kelemen Albert 50 frtot urb. pap., Gálfi Sándor 100 frtot urb. pap. és

egy 50 frtos lövöldei részvényt, Simó Ferencz aa. pedig egy 200 frtról szóló kötelezvényt adtak a közpénztár gyarapítására. Adakozásra ugyan mások is hivattak fel, de eredmény csak a fennebb jelzett adományokban mutatkozik. Reméli azonban az E. K. Tanács, hogy ifjabb hitrokonink is, kiknek Isten módot adott, már e zsinati főtanács idején s azután is, miként cselekedték apáik, készséggel fognak áldozni azon intézetek fentartására és virágoztatására, a hol ők növekedtek és a hol fiaik is növekedni fognak.

Áldoztak még a mult évi Főtanács idejétől egyesek a következő czélokra: Tanári nyugdíjalapra: Barabás Lajos 100 frt, Kriza Gyula 10 frt, Zsakó István 50 frt, Vajna Lajos 5 frt, Pataki Elek 5 frt, Benczédi Gergely egy drb. 50 frtos lövöldei részvényt. Általános nyugdíjalapra: Berde Mózes 100 frt, Molnár Sándor 100 frt. A kollegium kórháza javára: Pataki Elek 5 frt, Márkus Ferencz 20 frt. A segélyalap javára: a kolozs-dobokaköri alpapiszék adott 22 frtot. Költői művek jutalmazására: Bulyovszkyné Szilágyi Lilla aszszony alapított 100 frtot, Sz.-Keresztúrról Vas Miklósné Szabó Anna hitrokonunk 1000 frtot egy új tanári állomásra (12—1876).

A Dávid Ferencz alapítvány Ferencz József aának idei jan. 9-én az E. K. Tanácshoz beadott jelentése szerint az 1875-ik évben gyarapodott 2234 frt 48 krral, s az egész alap a jelentés napján állott 3265 frt 96 krból.

Angol és ámerikai hitrokonainkkal való szellemi öszszekötésünk gyümölcsöző volt anyagi tekintetben is: Fretwell János egyh. tanácsos aa. a Britt és külföldi unitárius társulat utján 1690 frt 76 krt küldött a kereszturi iskola tovább építésére; Amerikából a Richmond, Priestley és Channing tanszékekre az ígért évi illetékek megjöttek. Értékpapirainkból több mint 4000 frt kisorsoltatott, mi által is szintén alaptőkének gyarapodott.

Az áldozók iránti hálás emlékezésének adott kifejezést az E. K. Tanács, midőn az Augustinovics Pál siremlékét a kis-solymosi temetőben teljesen kijavíttatta, s egy új emléknek felállítását a néhai Lőrinczi Mihály sirján elrendelte.

Az évi költségvetésre, számadásokra, a vásárolt ladamosi jószágra vonatkozó munkálkodása az E. K. Tanácsnak a zsinati Főtanács előtt áll.

Kivonatos ismertetése
a kereszturni egyházkör 1876 július 11-én tartott
közgyűlési jegyzőkönyvének.

RAFFAJ DOMOKOSTÓL.

Nem minden alkalommal van szerencsénk látni közgyűléseinken az egyes tagokat oly szép számmal együtt, mint ez alkalommal. Jelen voltak: egyházköri gondnok Jakabházi Zsigmond, iskolai gondnok Pálfi Dénes, egyházi tanácsos Jakab Gergely, iskolai tanár Gombos Sámuel afiai; ezeken kívül több egyházi tanácsos, és kevés kivétellel csaknem minden környéki lelkész és tanító afia.

Megelőző nap délutánján t. Kovács Mihály esperes elnök afia felhívása következtében az ekkla papi házában értekezlet tartatott, melyben előleges tájékozás tekintetéből az egyes tárgyak felett rövid eszmecsere váltatott.

Következő nap, tehát július 11-én reggel hét órakor megkezdődött elnök afia által előre megállított tárgysorozat szerint a közgyűlés tárgyainak érdemleges tárgyalása. Tíz órakor a gyűlés minden tagja elnök afia vezetése alatt megjelent az ekkla templomában szép számu halgatósággal együtt isteni tisztelettartás végett, hol rövid ének és ima után egyházi beszédet tartott kadácsi pap Pap Sándor afia 1 Kor. III. 11-ik versében megirt igék alapján. Ennek végeztével a szokott üdvözetek után az iskolai tanteremben a tanácskozás tovább folytatott.

Elnök afia következő, a közgyűlés egyhangu akaratából szóról szóra jegyzőkönyvbe iktatott beszéddel nyitotta meg a közgyűlést:

Tisztelt közgyűlés! Midőn szerencsém van önöket jelen egyházi közgyűlésünk megtartására megnyerni — innen egyfelől azon mély meggyőződésem valóban kellemesen megnyugtató érzelmeinek kell kifejezést adnom, hogy önök egyházi közügyeink iránt tetteleges részvétellel, meleg érdeklődéssel viseltetnek, ugy a szellemi, mint az anyagi téren; másfelől ezen érdekeltség fokozására megragadom az alkalmat kijelenteni, miszerint egyházi közügyeink iránti érdekeltségünket lankadni, hűlni hagyni, mely fájdalom! sokak szívében

éppen a fagypontra áll, nem lehet, nem szabad, ha az istenegység hitének, s a hit és lelkiismeret szent szabadságának jézusi lobogójára letett szent hitünket megtagadni nem akarjuk. Mint a rajméh az anya körül, élethalálra csoportosulunk, ragaszkodnunk kell eme közanya- a valláshoz, élénk és éber figyelemmel kísérve ennek minden mozzanatát. A szellemi lethargiába merülés azonos a halálos álommal, melynek szerencsétlen foglyairól mondá Urunk: ezek élvén meghaltak.

Közügyeink igazgatása az egyházi autonomikus jogfolytonosság elvénél fogva egy szakadatlan lánczolatot képez, melynek megszakítása annyi volna, mint moralis életünk éltető egének saját magunktól való elzárása, vagy a szellemi élet arany fonalának elmetzése — ily párkáktól mentsen az Isten.

Koronként újabb meg újabb közérdekű tárgyak kerülnek szőnyegre, melyek nem csak élénk figyelmet, de beható tárgyalást is igényelnek. Ilyen tárgyak vannak e pillanatban is előttünk s várnak tárgyalásra; melyekre nézve midőn tapasztalt, komoly, higgadt figyelmöket, részvétöket Uraim — tisztelettel felhivnám — a gyülést megnyitottnak nyilváníthatnám.

Azonban engedjenek meg uraim, hogy figyelmöket még — a mult közgyüléstől a jelenig — tehát egy évi időtartam alatt ezen egyházi környékben felmerült többé kevésbé érdekes események közlésével igénybe kell vennem és fárasztanom.

Egy rövid esztendő is sok jót és roszt rejthet a maga kebelében, hozhat áldást vagy csapást, segíthet jóra való törekvésünkben, vagy legjobb akaratunk mellett is célunktól messzre háttérbe szoríthat, ugy az anyagi, mint a szellemi téren; mert az idő pénz, erről pedig tudjuk, hogy a nervus rerum gerendarum.

Enynyi bevezetés után első helyen megemlítendőnek vélem ezen környékben az unitárius lelkek számát, hogy azt mérlegelve a mult évi kimutatás létszámával: tudhassuk, hogy e tekintetben miként állunk. Itt már nem haladás, illetőleg szaporodás, hanem az egyes kimutatások szerint apadás mutatkozik, miután a mult évi létszám mutat 13,945-öt, a jelen évi 13,909-et; az apadás nem nagy ugyan, de mégis feltűnő azért, mert rendszeren több évenként a születési, mint a halálozási eset. Honnan mégis e hiány? tapasztalatom szerint a nem elég pontos felszámítás eredményezte ezt.

A tanulók létszáma 1523. Itt is roppant aránytalanság mutatkozik, viszonyítva e számot az összes létszámhoz. Ennek okát megint abban látom, mert a morális kényszererő mellett az anyagi kényszerítő erő kellő szigorral nem alkalmaztatik. A tantermek kevés kivétellel még mind czélszerűtlenek; a taneszközök hiányosak, néhol majd semmi, aztán az eredmény sem lehet természetesen még kielégítő is, mire nagy befélyással van a rendetlen iskoláztatás; ennek orvossága nemde nem a kényszerítő erő alkalmazása lenne-e?

Daczára ezen nem igen hizelgő tapasztalatnak, örvendetes kivételképpen nevezhetnék meg iskolát, sőt iskolákat, habár kevés számmal, melyben illetőleg melyekben a tanítás, a fegyelem, a jó rend, s ezeknek eredményéül haladás tekintetében a tanító bár melyik iskolával versenytérre szállhatna, s biztosítom uraim önöket, hogy győztesen térne onnan vissza. A tanítók részéről tehát a kintartás, a szorgalom és korszerű fegyelemgyakorlás általában véve nem hiányzik; mind ezekről azonban bővebben látunk az illető iskolavizsgáló biztos uraknak előttünk fekvő kimerítő iskolai tudósításaiból.

A nyári iskoláztatás, melyre oly nagy súlyt fektetnek, mint látjuk angol hitrokonaink, általában véve kevés kivétellel hanyag, gyér és eredménytelen. Ennek három nevezetes oka van: 1-ször az, mivel az erkölcsi kötelezettségen kívül, a mit az illető egyház-köri hatóság az egyházi előljárók lelkére kötni el nem mulaszt, semmi kényszerítő erő nem alkalmaztatik; 2-ik az, hogy az itt végzendő szellemi munka legkisebb díjjal sincs egybekötve, a milyen a malacz, olyan a mise; 3-ik az, hogy az ilyszerű tanítás céljára általában hiányzanak a kézi könyvek; már pedig tudjuk, hogy eszköz nélkül czélt elérni képtelenség.

Miként áll hát egyházkörnyékünk anyagilag, hogy szellemi bénaságain azzal valami javítást tehetne, az fekvőségekben kezeim közt van, miről ezennel számolhatok is; de hogy mekkora öszszeget képviselhetnének ezek, arról csak szakértők tehetnének hivatalos kimutatást. Annyi azonban áll, hogy okszerű kezelés mellett ezeknek bevételéből mind a czélszerű iskola behozatala, mind a tanítók illő díjazása fedezhető lenne, ide gondolva még azon készpénz erőt is, melynek kisebb nagyobb öszszegeivel minden egyház rendelkezik.

Az ekklézsiák tőkepenzeiről lévén szó, ezekre nézve ki kell mondanom, hogy tőkepenze az egész környékben egyetlenegy ekklának

sincs kellően biztosítva, daczára az ide vonatkozó egyházi főhatósági ismételt rendeleteknek. Ez uraim! tovább így nem maradhat a mai viszonyok közt, mikor nem egyszer merül fel, melyszerént az estve millioner, reggel nullára ébred fel; csak egy percz müve ez: az egyetlen jelző szám egy tollvonást kap, s az árván maradt nullák reggel hangosan kiáltják a *cridát*, s a hitelezőnek akar nem akar, hordozni kell a véletlen vesztesség élethossziglan tartó gyászát. . . . Komoly figyelmet tehát és halasztást nem tűrő tevékenységet a tőkék biztosítására!! mert valamint fekvőségekben, úgy pénzben is az egyházi javak kezelése sem nem elég pontos, sem nem elég biztos, sem végül nem is elég czélszerű. Biztos számítás nélkül gazda soha senki sem lehet, erre tanuim számító gazdag gazdáink.

Megint pénzről lévén szó, érdekes tudnunk valamit az 1875-ik évi 5000 frt. államsegélyből minő arányban részesült egyház-környékünk? Ebből ekklezsiáink és belső embereink statustőke tartozásai után járó kamat fejében fizettetett 651 frt. 60 kr., a pipei, szt.-miklósi, tartsafalvi, f. váraljai papságok és az énlaki tanítóság egyenként 84 frt. statustőke tartozásai törlesztettek 420 frtal; összesen tehát a mult évi államsegélyből egyház-környékünk részesült 891 forintban és 60 krban. A közpénztár javára egy év alatt alig vettem bé 100 frtot a nagyszerű kamathátrálékokból.

Sorainkból egy év alatt egy pap társunk lett a halál áldozata, Finta István n-solymosi lelkészafia, kinek helyét elfoglalta iszlói pap Nagy Mózesafia; a csekefalvit Pálfi Lajos, a korondit ennek előde Kádár Lázár lelkészafiai. A tanítói állomásokban Tordátfalván, Siménfalván, Ravában, M.-zsákodon és Szt.-Mihályon történtek változások nyugalmazás, áthelyezés és újak rendelése által.

Még csak egyet akarok köztudomásra hozni. Egy év alatt hiven vezetett naplóm mutat 365 hivatalos számot. E szerént kibocsátottam az esperesi hivataltól 365 darab fel- és átiratot, többé kevésbé érdekes hivatalos közleményt, papok ekklezsiák és egyes hitrokonok ügyében.

Ennyi előzmény után, midőn kívánatra egyebekben is felvilágosítással szolgálni késznek nyilatkoznám, a gyűlést megnyitottnak nyilvánítom, óhajtva, hogy tanácskozásunk a békés, komoly, higgadt megfontolás és részrehajlatlan igazság alapján vegye kezdetét s érjen béfejezést is.

A mult gyűlésről szerkesztett jegyzőkönyv felolvasása után közöltetett a mlgs. és főt. Egyházi Képviselő Tanács 44—1876 sz. a. kelt az általános nyugdíj- és segélyintézetet tárgyazó leirata. Közgyűlésünk örömmel vette a megállított alaptervezetét s a leírat értelmében a kezelő három tagu bizottságot megválasztotta. Tagjai lettek: Pálfi Dénes, Török Sámuel, Raffaj Domokos afiai. Az évi részvények könnyebb beszédhetését illetőleg pedig meghatározottat, hogy mivel Török Sámuel afia egyszersmind köri közügy-igazgató is, köteles lesz ezentúl az évenként tartatni szokott egyházvizsgálatokban részt venni s ez alkalmakkor az évi részvényeket felszedni, és ez eljárásáról további intézkedés végett a bizottság többi tagjainak beszámolni. A környékbeli ekkléziák (30) között az évi részvények fizetését illetőleg négy osztály állított meg: az első osztályban nyolcz ekklézia fizet egyenként 7 frt. 50 krt, összesen 60 frtot; a második osztályban öt ekklézia fizet egyenként 6 frtot, összesen 30 frtot; a harmadik osztályban kilencz ekklézia fizet egyenként 4 forintot, összesen 36 forintot; negyedik osztályban nyolcz ekklézia fizet egyenként 3 frtot, összesen 24 forintot; és így mindenek ekklézia után fizetendő 5 frt. kulcs szerént évenként összesen 150 frt.

A mlgs. és főt. Egyházi Képviselő Tanács azon leírására vonatkozólag, mely szerént azon mester afiai, kik az országos nyugdíj intézetbe való beállásra jelentkezni szándékoztak, az egyházközségünk kebelében felállított nyugdíj intézetnek nem lehetnek tagjai, nem kis aggodalmat okozott a közgyűlésnek azon körülmény, hogy az állami nyugdíj intézet szerént mindazon ekkléziák, melyeknek tanítói az állami nyugdíj intézetnek tagjai lesznek, kötelesek évenként közpénztáraikból 12 frtot fizetni az intézet pénzalapjába, ugy a vallásközönségünk kebelében felállított nyugdíj- és segélyintézetbe is erejükhez képest bizonyos összeget; s miután be fog következni az, hogy ugyanazon ekkléziában egyik intézetnek a pap, a másikon pedig a tanító lesz tagja, ez által a kettős díjfizetés igen meg fogja terhelni azon ekkléziák közpénztárait. E tekintetben a t. esperes ur felkérte, hogy egy feliratban a mlgs. és főt. Egyházi Képviselő Tanács figyelmét hívja fel e körülmény megfontolására, hogy ha netalán a két intézetnek az ekkléziákat illető ide vonatkozó igényeit egyeztetni lehetne.

Gyámoldai pénztárnok Boér Lajos afia évi számadását beadván, kitűnik, hogy köri gyámoldánknak van jelenleg kötelezvényekben és kevés készpénzben 166 frt 86 krja; kamathátralékokban,

bé nem fizetett önkéntes ígéretekben és hátralékban levő évi részvényekben 83 frt 78 krja, összesen 250 frt 64 krja. Tudásul véttetett. Minthogy pedig az általános nyugdíj- és segélyintézet felállított, hogy belső embereink tulságos részvényfizetésekkel ne terheltessenek, meghatározott: hogy 1877 január 1-ső napjáig köri gyámoldánkra vonatkozó részvényhátralékok, bé nem fizetett önkéntes ígéretek, sőt a kötelezvények szerint kiadott összegek is felszedessenek, s az ily öszszegyüendő öszszeg küldessék ki az Egyházi Képviselő Tanács kezelése alá, hogy a már korábban kiküldött 1000 frttal együttesen kamatoztassék környékünk részére, s ez esetben az évi 50 kros részvények fizetése egyszer mindenkorra be-szüntettessék.

Iskolavizsgálatokra kinevezett biztos aai. beadják az illető kimutatásokat, s részint élő szóval, részint pedig írásban az egyes iskolák állásáról jelentést tesznek. Ezzel kapcsolatban az iskolaügy huzamos ideig behatóan tárgyalatván, az egyes véleményekből kiderült, hogy alig számbavehető kivétellel mindenik iskolánkban a vizsgálatra előállott növendékek száma feltűnően csekély, minek oka leginkább az, hogy a tavaszi hónapokban, kiválóan pedig májusban az illető szülők gyermekeiket az iskolától elvonják és a gazdaság mellé alkalmazzák, s mind addig, mig május hónap a tanévből le nem vonatik, eredménydús vizsgát lehetetlen is felmutatni, mivel népünk kivétel nélkül földmivelő; de kitűnt az is, hogy a tankötelesek a tanév folytán is mindenütt hanyagul gyakorolták az iskolát, s ennek okai első sorban az illető hivatali közegek. Mindezen bajok gyökeres orvoslására az ír és orvosság ez idő szerint pium desiderium levén, a közgyűlés nem tehetett egyebet, minthogy e felett mély sajnálatát és komoly aggodalmát fejezze ki.

Tárgyalatott a Felső Fehérkőrből pártolás végett hivatalosan megküldött két indítvány. Az első indítvány rövid tartalma ez: kéressék fel az Egyházi Képviselő Tanács, hogy mielőtt a püspökválasztó zsinat öszszeülne, hívjon fel minden egyházkörnyéket, hogy a belső emberek részéről 2—2, és az ekkleziásiak részéről 1—1 képviselőt küldjön a püspökválasztásra, azon megjegyzéssel, hogy a belső emberek részéről választandó képviselő csak belső ember, az ekkleziásiak részéről pedig akár világi, akár belső ember lehessen; de személyenként 1—1 szavazattal birjon mindenik a püspök, főgondnok és minden a zsinaton előforduló választásnál. A második indítvány tartalma ez: minden üresedésbe jött papi és mesteri ál-

lomásra a püspök által vallásközönségünk kebelében levő papok és mesterek, valamint köztanítók között hirdettessék pályázat, s a választók nevei a választó ekklézsiával esperesi úton közöltetvén, az ekklézia által választott három többséget nyert pályázó közül bármelyik neveztessek ki a kijelölt állomásra. Az első indítványt illetőleg közgyűlésünk többet óhajtana; anynyit t. i. hogy ha az ekklézsiák képviselőik által vennének is részt a püspök választásban, de belső embereink, papok és tanítók, egyenként szavazati joggal bírnának, annál is inkább, mert régen is így gyakoroltatott; már pedig korunk követelménye nem az, hogy a jogok gyakorlását monopolizáljuk, hanem hogy mindenekre kiterjesszük, kik arra kellő képességgel és hivatali minőséggel bírnak; a második indítvány pedig a maga terjedelmében egyhangulag azon hozzáadással fogadtatott el, hogy a megürült ekklézia évi jövedelmének kimutatása is közöltessék.

Négy rendbeli ekklézsiák és belső emberek közötti viszályos ügy tárgyalatott; egy béke útján elintéztetett, három pedig áttétezt az alpapi törvényszékre, és ott ítéletesen el is intéztetett, miként az alpapi törvényszék jegyzőkönyvében megtalálható. Ohajtható volna, hogy ily ügyek minél ritkábban kerüljenek a nyilvánosság elébe. Az egyik miért sajátítja el vagy viszi magával azt, a mihez joga nincs? és a másik miért hasítja meg a szórszálát s a legkisebb szalmaszálát vagy kertágot is miért te-zi közgyűlés tárgyává? Nekünk példaadásért áldozattal is fenn kell tartani a békeséget egymás közt, hogy arról ismerjenek meg mindenek Jézus tanítványának lenni, hogy egymást szeretjük. Ez ügyre vonatkozólag viszályok kikerülése tekintetéből meghatározatott, hogy belső emberek változásakor a t. esperes ur által neveztessek ki egy egyházi és egy világi tagból álló bizottság, mely az elmenő és helyébe jövendő belső emberek közötti osztályt elintézze.

Végül: miután elfogadtatott azon indítvány, hogy a kereszturni állami tanítóképezdében tanuló unitárius növendékek minden tanév végén tartatni szokott vallási vizsgájára az egyház részéről biztosok nevezteszenek ki, s kisebb nagyobb fontosságú ügyek elintéztettek, elnök aa. a gyűlést röviden bezárta.

Tudom, hogy nem vagyok hivatta tanácskozásaink felett bírálatot tartani, miután én is tagja vagyok a közgyűlésnek; de sza-

badjon mégis egy ártatlan véleményt kockáztatni. Gyönyörködve tapasztalhatta bárki is, hogy az egyes tagok miként buzogtak az egyes ügyek iránt, s mily önzetlen érdekeltséggel vettek részt a tanácskozásban. És ennek így is kell lenni. De mégis óhajtható volna egy kis rendet tartani, mert ha mindnyájan egyszerre beszélünk, hábeli tornyot építünk, míg rendre szólva jobban megértjük egymást, s az elnöki enunciatio is határozottabban kimondhatja a többség véleményét, és erre házszabályok nélkül is a t. elnök ur erélye és tapintatos eljárása legnagyobb befolyással lehetne.

Örvendetes jelenség gyanánt jegyzem fel, hogy a közebéd vége felé a t. elnök ur poharat emelvén egyházi közügyeink virágzásáért, különösen kiemelte a „Dávid Ferencz alapot“. Erre Gombos Sámuel tanár ur aláírási ivvel felelt s mintegy 17 frt gyűlt az irt alapra. Éljenek az adakozók . . . s terjedjen az angol szellem.

Észrevételek ekklézsiáink tőkéről.

RÉDIGER GÉZÁTÓL.

Mig egyfelől örömünket kell kifejeznünk némely ekklézsiáink törekvései felett, miszerint a terhek könnyebb hordozása tekintetéből, mag és bortárokról kezdenek gondoskodni, másfelől fájdalommal kell kijelentnünk azon rossz kezelést, mely csaknem mindenütt tapasztalható.

A Képviselő Tanács azon bölcs intézkedése, mely szerint az ekklézsiái tőkepenzék az általa kiállított kötlevelek nyomán biztos, tehermentes javakra betáblázás mellett adassék ki: legtöbb helyt, mondjuk ki őszintén, érvényen kívül helyzetetett . . . Vagy ha a meghatározott módon adatnak is ki, de a kamatok pontos behajtása és szükség esetén a tőke fölszedése, csaknem lehetetlen a mostani kezelés mellett . . . Miért? megmondom röviden! A megye-gondnokok, kik legtöbb helyt pénztárnokok is, az öszszeköttetés és atyafiságnál fogva hanyagságra vannak kényszerítve. Ők nem perelhetnek, vagy legalább nem akarnak, a saját rokonaikkal. A papnak pedig háromszoros jaj! ha ily ügybe elegyedik . . . Lehet a legjobb szónok; birhat az emberi ösmeret öszszes tapasztalataival; élete lehet feddhetetlen. mocsoktalan, mind hiában! ha az ekklézsiái pénzügyek lelkiismeretes, pontos kezelésére inti, kényszeríti az illetőket: veszve van! . . . És így marad minden a legtöbb helyt a legnagyobb rendetlenségben . . .

Hát az esperesi vizsgáló szék? . . . Az megteszi ugyan a kellő intézkedéseket mindenütt, a hol hanyagságot lát, de csak a papiroson. Bocsánat! szóval is parancsokat oszt, rendelkezik ilyen formán: kend kurátor beszédte-é a kamatokat a mult évre?

Hát szedtem is be instálom tisztelendő vizsgálószék, a kitől lehetett, de bizony a nagyobb rész nem fizetett, nincs miből, a sok adó és percentfizetés mind pokolba viszi a pénzünket.

Na lássa kurátor, kend nagyon hanyag ember, megrendeltem még a mult vizsgálószéken felelősség terhe alatt, hogy a

papi és mesteri elmaradt képét is hajtassa be, s annak se tett eleget. Már maga lássa! akár felhajtotta akár nem hajtotta a múlt évi kamathátralékot, nekünk az mindegy, bejegyezzük a kend rovására s ha tetszik szedje be! . . . Aztán a gondnok nyájas vagy kemény szavakkal kötelességére, esküjére figyelmeztetik, intetik s a magába szállt gondnok bünbánó arcczal pontosságot ígér s az elmaradt kamatokat beiratni kéri, mert azt ő föl fogja szedni minden bizonynyal, ha lehet! . . . És beiratik, hogy az elmúlt évről a fennálló tőkének 8%-a bevétellett! áll számoló gondnoknál — a papiroson!

Igy van a dolog a kétséges helyen levő tőkékkel is. A rendelet szóval, jegyzőkönyvileg felelősség terhe mellett megtéttetik — aztán marad minden ugy a hogy volt mindaddig, míg a tőke elvész legtöbb esetben. A Képviselő Tanács pedig édes örömmel szemléli a hiv és pontos kezelését az ekklézsiák tőkéinek — a betérjesztések nyomán.

Tudom, hogy sokan megdöbbenéssel olvassák e sorokat, mert saját ekklézsiájok zavaros pénzvizonyát látják a való sötét színével lefestve s mintegy kérdik: miként lehetne ezen segíteni!..

Megmondom!

A Képviselő Tanács jelöljön ki minden egyházkerületben egy ügyvédet, vagy a körülmények szerint többet is, ha lehet hitrokot. Minden peres ügyei az ekklézsiáknak adassék át elintézés végett. A vizsgálószéknak pedig tétessék szoros kötelességévé, hogy minden évben, különösen ott, hol tetemes pénz kezeltek, a kötleveleket vegye szoros vizsgálata alá, s ha nem a Képviselő Tanács rendelete szerint van kiállitva, ne csak papiroson rendelkezék, hanem tartsa kötelességének jelenlétében a hiányos kötleveleket kiállitvatni s a kijelölt ügyvédnek bétáblázás végett, maga a vizsgáló széknak megküldeni. Azon egyéneket viszont, kiknél a felvett összeg veszendő, azonnal béperesíteni a kijelölt ügyvéd által. Ha pedig mindez tetemes időt kíván: két lelkeszt bizzon meg azonnal a vizsgálószék a dolgok elintézése végett.

Igy se a helybeli papra, se a gondnokra semmi harag, kellemtelenség, boszu nem fog nehezadni; így nem lesz kénytelen a megszorult ekklézsiák saját tőkepenze mellett kölcsönt venni fel nagy uzsorára az egyházi törvények világos tilalma ellenére; így, csak így fognak ekklézsiáink pénztárai felvirágnani.

Továbbá, hol a tőke hat, tizezer forintra felnőtt, károsnak látom az egész tőkét az ekklézsiák tagjai között kamatoztatni; káros-

nak látom azért, mert az olcsó kamat kölcsönvevésre ingerli még azt is, ki különben nem kölcsönözne s ez által maradékaira, számos esetben, adósságot hagy s az elszegényedésre nagy befolyással közremunkál, másfelől pedig a kamat és tőke behajtása nagy nehézségekkel van ösztöcsatolva; aztán még azt sem szabad kifeledni hogy sokan felveszik olcsó kamattal a pénzt, hogy embertársaikon uzsoráskodjanak, erre is van elég eset, s így az önhaszonlesés, az erkölcstelenség nagyban terjed épen az ekklézsiái közpénztárak által is. Legczélszerűbb lenne kiségitőkben helyezni el s legfennebb az ekklézsiában csak háromezer forintot kamatoztatni. Egy erkölcsi testületnek, még ha pénzt kezel is, mindenre tekintettel kell lenni. A hol a tőke a tízezer forintot is meghaladja: fekvőségekbe kelle-ne helyezni legalább egy részét. Ugyde, mondják némelyek, mikor az ekklézsia a maga kis birtokát sem tudja jól beruházni, kezelni, mit várhatnának akkor a nagyobb fekvőségek kezelése tekintetében? Ez helyes feltevés, de nem kell kifeledni, hogy a nagyobb fekvőségeket haszonbérbe is szívesen kivennék! Én a fekvőséget mindig biztosabb tőkének tekintem, mint a pénzt.

Még csak azt óhajtom megjegyezni, hogy a betáblázás költségeitől, valamint az államnak fizetendő jövedelmi adótól nem kell megrettenni, mert csak ez által van teljesen biztosítva a kiadott tőke, ellenesetben csak a kivevők egyéni becsületére van bízva, mi pénzkezelésnél nem jöhet tekintetbe. E költségek ugy is a kivevők terhére esnek, kik még ezek hozzáadásával is jutányosabb kölcsönhez jutnak, mintha egyes tőkepenzesektől hiteleznének.

Időszerűnek láttam ezeket nyilvánosságra hozni. Rég akartam ugyan, de vártam, hogy avatottabb toll tegye meg az első felszólalást; de mindhiában vártam! . . . bűnnek tartanám tehát részemről tovább is hallgatni, mert fájdalommal tapasztaltam sok helyt, és igen sok helyt, hogy az egyes ekklézsiák gazdag magtárai, bortárai és tőkepénzei legtöbbynire csak a papiroson figurálnak.

Egyház-történelmi adatok.

XXIX.

A szőkefalvi egyház történetéhez.

Sárosi János ítélőmester végrendelete.

Mű Hidvégi Nemes Gábor és Kilyéni Székely Sigmond az mű kegyelmes Urunk ő Nga Törvényes Táblájának hűtös Iro-Déáki, ugy mint az ide alább meg irt dologban fogot köz Birák adgyuk tuttára mindeneknek, az kiknek illik mind a jelenvalóknak mind a következőknek hogy in hoc Anno D. Sancti 1686 Die 29-na 8-bris Mikor volnánk Fejér-Vármegyében Gyula Fejérvárat ország gyűlése alkalmatosságával Nemzetes Sárosi János Itélő Mester Uram ő kegyelme szállásán, Néhai Villei György árvája házánál az Vintzi nevű utzában, meg irt Itélő Mester Sárosi János Uram ő Kegeyelme, egészséges Testel.és ép elmével lévén maga szabad jó akaratjából senki sem kénszeritvén tón ilyen Testamentaria Dispositiot mely szorol szora igy következik:

Ez gyarló Ember mivel hogy az mint az nagy Istennek szabados dispooban ugy élete vége egész bizonytalanságban lévén, akár házában akár utyában akár hazájában akár hazája kívül idegen nemzetek között legyen mindazon által mégis mikor hazája képében ki akar lépni igen méltán gondolkodhatik arról, leheté édes hazájában szerelmessi közé való vissza fordulása annál inkább adatik e holta utánról szerelmessi közöt való dispoora üdö nemé.

Mindezeket én is elmémben forgatván, mivel mostan Kglmes ur és édes nevelte Hazám Dispositiojából, ez Világnak ilyen rettenetes megháborodot állapotjában édes Hazám fen forgó sulyos dolgainak tractálására a Fényes Portára követségben kénszerittetem menni, Isten titkában vagyon, leheté haza jöhetésem nemé? melyre nézve holtam utánra az ide aláb megirt Dispositiot jozan és egészséges elmével szabad jo akaratom szerént tenni rendeltem.

Elsőbben is mindeneknek előtte az Istennek nevét áldom a

ki az én Atyámnak porból való felvétettetésével meg nem elégedvén engemet a ki több Fiai között életében aláb valonak láztattam, mindeneknek reménsége felet minden nemzetségim közül ki választván emberek reménsége felet fel emelt tisztességes és nem utolsó hivatalban, ez haza rendi között állitot, ez mellet ő Felsége már sok izben az hatalmas Nemzetek eleiben követségben sistált, mostanis oda elő állásomat parontsolta, legyen áldot sz. neve menyen akarhatja rajtam mindenekben véghez.

Mivel pedig a mi kevés josszággal, és értékkel Isten engemet e Világi életemben eddig látogatot azokban nékem igen kevés vagy on őstől maradt jom, hanem mindeneket azon kívül magam sok fáradsággal kerestem.

Elsőben is minthogy Isten már most szintén ötven Esztendőhöz közölitő állapotomban ingyen kegyelméből Magzatokkal az én kedves Feleségemtől Thot Borbárától meg áldot volt kik közül ő Felsége titkos tanásából edgyetlen egy kis három Esztendőös Léánkám az én Vigasztalásomra meg tarta, és ingyen kegyelméből tvábra is nékem ő felsége jo reménséget nyujtot édes Feleségem mostani állapotjára nézve kitis Isten boldogitsón kívánom.

Az én Ágyékomból származot szerelmes Magzatimnak azért senkit gondviselőül az édes Anyokon kívül nem hagyok sem rendelek, hanem megnyugot elmével lévén hozzám való kötelességében, ha mi Gyermekeim maradnak, az ő keziben hagyván ő viselje gondgyát és senki keziben ne adgya ha férhez megyenis mivel anélkül nehezen hihetem hogy jól élhessen, ugyau tsak az ő Lelki ismeretire bizom ha mi gyermekeim maradnak.

Azért az én édes Feleségem akár menyen férhez, akár ne, de mig Gyermekem felnő az ő szabados dispositiojában és birodalmában legyen minden jom és josszágom, és mint magájét szabadon, ugy birja, és ha Isten Gyermekemet felnevelvén szerencsét mutat nékie, ha özvegységben találtatik, akkor Feleségem az Gyermekem az én Josszágomból ki ne tudgya, hanem mint édes Anyának szabados szabados Dispositiot engedgyen, tölle fügjen már Férhez ment állapotjában is megbetsülje.

Ha pedig Feleségemnek Isten Férhez menetele által oly szerencsét mutat, hogy az én Josszágom nélkül el élhet Gyermekemet ne háborgassa az én Josszágomban, ha egynél több lészen oszszák fel s birják szegények.

A mi pedig res mobilisemit illeti, akár mi nével nevezendő

légyen az, mind azokat szerelmes Feleségem Thot Borbára kezében hagyom meg nyugot elmével lévén azon hogy edgyút való Gyermekeimnek kárát nem kívánja.

A mi kész pénzem s ezüst marhám és adosságom vagyon jól tudgya mind azokból élyen úgy a mint jó lelki esmérési fogja dictalni.

A Fogaras földi Jozságom csak nyolcz száz forintokban lévén tudom azt kiváltják sőt jó idején korán azt nem várt adgya és botsássa egy emberséges ember kezébe, job lesz néki a pénz hogy sem az az Jozság.

A Sárosi határon épített két rendbéli szőlőimet s minden aquirált jozzággommal edgyút, úgy hagyom és legalom, hogy ha (Isten távoztassa) nékem semmi Gyermekem nem maradna mind az által Feleségemé mind azok örökösön legyenek éltéig, holta után pedig a felét mindeneknek költhesse a kinek akarja, felét pediglen kősse az én Atyámfiak közül az ötsémnek Sárosi Istvánnak vagy gyermekinek ha léssen, ha pediglen nem léssen az ötsémnek Gyermekke. Senkinek más ne tartozzék kőtni hanem a melyik a több Atyámfiak közül kedvét keresi, ha pediglen kedve kereső nem találta kősse annak a kinek akarja, az én Atyámfiak magok légyenek okai ha engemet és az én emlékezetemet kedves Feleségem személyében meg nem betsüllik.

A Szőkefalvi határon levő minden földeimből az mint rendeltem *) a papnak a tizedet ki adgyák és a kire az én Dispositio szerént az ot való Jozságom szállana, ha vallását megválasztatná is, de a Dézmából semmi Dispositioja ne légyen ha nem mind addig míg ot Unitarius pap lakik, azé légyen, az Unitaria Ekkla elől járói Tisztei dispositioja maradgyon rajta, hova fordítják mint örökös Ecclesiasticum bonum.

Az mostan épített Malmomnak szombati vámját a Papnak akarom hogy járjon de úgy Püspök Uramék, az Pap mostani fizetését és a Sabbathalist sítálják, úgy hogy Mesteris azokból sustentalodhassék és lehessen alkalmas az ot való Continuuskodásra hogy ha pedig a Pap a maga berit a Mesterrel osztora nem akarja botsáttani, legyen övé béri, legyen a Mesteré a Sabbathalis.

Az nagy Harangot kit magam pénzemen vettem és hoztam hagyom a Szőkefalvi Unitaria Eccleziának de ha az Eccla ottan deficial az én maradékimnak és Successoraimnak semmi hatalma

*) Lásd „Ker. Mag.“

rajta ne legyen disponálni hanem az Sárosi Ecclesia vigye el és azé legyen.

Feleségemnek és Gyermeimnek vigyázására és gondviselésére, leg elsőbbenis kérem az én jó Uraimat Teleki Mihály, Bethlen Gergely Bethlen Elek és Székely László Uraimékat, az mint nekem Isten ő kegyelmeket meg adgya igen jó Uraim voltak, úgy nyilván elhiszem Feleségemre Gyermeimre is vigyázni és gondot viselni méltóztatnak.

Mind ezek felet hogy ha Istennek Sulyos ítéletiből, Feleségemnek előb történnék halála, hogy sem edgyút való Gyermeimünket fel nevelhetné az akkori úőhez és állapothoz képest, az kit Atyafiai közül alkalmatosabnak itél hadgya annak gondviselése alá, edgyút való Gyermeimünket azó Dispositioján kívül senkinek hatalma az én Gyermeimnek tartásában ne legyen.

Mely ez iránt való Testamentum tételemet magam subscriptionnal és petsétemmel annak nagyobb erősségére meg erősítettem és betsülletes jó akaró Uraimat köz Bironak fogván petsétek és subscriptionjuk alatt kiadni méltónak ítéltém.

Műis felyeb meg irt köz Birák ilyen formában mű előttünk tött ő Kegyelme Testamentumát halván és értvén szokot petsétünk és Subscriptionk alatt pro futura Cautela ki adtuk fide mediante.

Datum Alba Julia 29. 8-bris 1686.

Sárosi János, m. p. Nemes Gábor, m. p. Székely Sigmond, m. p.
(L. S.) (L. S.) (L. S.)

Sárosi János itt közlött végrendeletét felette érdekesnek tartom. Nem csak azért, hogy mint nevezetes történelmi személylyel ismerkedhetünk meg vele, ki Apafi Mihály fejedelem korában, Erdélynek hasznos szolgálatokat tett. Hanem azért is, hogy e végrendelet világitása mellett egy két századdal ez előtt élt nevezetes egyén jellem-világába tisztán beletekinthetünk; nemes önérzetre hevitőleg látván abban: hogy őt hazája, vallása és családja iránti lángszerelme, — ez Unitárius Szentháromság — oly szép és nemes munkásságra és áldozatra lelkesítette! Legyen áldott emléke közöttünk.

Nem mulaszthatom el, hogy egyszersmind óhajtásomat is ne fejezzem ki az iránt, vajha a Sárosi János adományai által hajdan virágzott, de később erőszakkal kifosztott szőkefalvi unitárius egyháznak akadna még egy hasonló buzgalmu jóltevője, ki a most gyász romokban heverő egyház megépítésé: c segédkezést nyujtaná!!?

Közli Rédiger Árpád.

XXX.

Köpeczi Sámuel Szentábrahámi Mihály püspökhez.

Mint érdemem felet valo lelki Fautoromnak!

Ajánlom mindenkori alázatossággal valo kész szolgálatomat T. Uram kegyelmednek Isten minden Lelki 's testi áldásával Szeresse egész ékes házával T. Uram kegyelmedet és őrizze mindenféle könnyen következhető változásoktól szivem Szerént kívánom.

Ezen bizonyos alkalmatosságom adatván tartám szoros kötelességemnek állapotunkrol tudositani T. Uram kegyelmedet. Mint hogj mind leveliben, mind pedig maga tulajdon Szavaival is T. Uram ott létemben énnékem jovallotta békességünket T. Esperest Urammal mellyért én magam is mind ez mái napiglan is fárattam, szollottam magam személyemben, mások által, szollot az Ecclaesia, de eo kegyelme semmiképpen nem akar ugj meg békélleni hogj én itt maradhasak, a nékem nem békesség hogy én innet elmennyek igj ha itt maradhattam volna hogj az eo kegyelme tisztessége is helyben maradt volna kész lettem volna poenát (ha engemetis fajlalképpen tángált volna) tollerálni: De mivel már látom hogj Senki kérése eo kegyelme előtt nem fog, kénszerittetem annak idejében Novumhoz nyulnom és azokat fel fedeznem melleket az ő kegyelme tisztességének meg maradásaert és a békességnek is könnyebben valo felálhatásáért az Utrumbol kihattam, talám együgyűségemnek, tudatlanságomnak ítélte eo kegyelme azt az én eo kegyelméhez lött tökéletességemet eddig ha más lett volna bizony tudom átal eset volna rajta. Én nem vagjok oka semminek is meg mutatom annak idejében ha most a Replicavalis többet akartak eo kegyelmenek connivealni mint én nékem és külső Procatortis nékem meg nem engedni 's másnak meg engették. Ha tsak a fenyés nap az egről örökké valo keppen el nem töröltetik bizom az en Istenemben s Isten utan T. uram kegyelmedben hogj ez a nagy confusio hejes directioban tétetik. Mostan ezen leveletem praesentáló jo Uraimtol ne sajnálja T. Uram kegyelmed pénzemert egj Pecsétet küldeni ha élek a felet meg ügjekezem szolgálni T. Püspök Uramnak minden tisztességes dolgokban, magam még a Scholába vagjok mivel az Ecclesia azt kívánnya hogj ha nem fungálhatokis az Oltáron, a gyermekeket tanitsam Cantort allitsak mellyre kész is vagjok. Ezekről ne sajnálja T. uram kegyelmed tudositani engemet mi tevő legjek s mihez tartsam magamot. Hogj a leveleket meg irta vala T. Uram én akkor a dolgot ele nem beszellem s most

papirossat nem foglalok velle 's annál is inkább T. Uramot nem fárasztom. Lészen ideje, jollehet bizonyj ennek jobb lett volna rövidebben végben menni mert az ifjunak nem lehetetlen meg halni az az üdősnek pedig lehetetlen sokáig élni Édes Üdvözítőnkől tanult imátságunkat ugj kéne mondani hogj ne kellettnek abban meg botránkozni mi haszna ha szájjal mongjuk 's nem cselekedszük. Nem tudom azt is mellyik Protocolumbol találjuk fel hogj az Esperestek Papok tartozzanak az ő hazakot jo directioban tartani akaro Gazdákot le pálcázni meg kötösztetui Biro kezében dirigalni. Ne adgja a mennynek földnek Teremtő Istene, hogj e meg allyon hiszen igj ha erre szabatsága volna a Magjistratusnak éjjeli álmát sem alhatná bátran a szegény Gazda vagj a hol a szomszéd Asszony kedves a szomszédnál, neki kerekednének 's jól meg vernék a vesztetni akaro félt, távul légjen hogj it a féléről gondolkodnék valaki ugian. De bizony tsak a szüléktől se várjon igen sok jot azoktól, valahol egjik fennjiti a magzatot 's a másik pártját fogja, ha én arra az oszlopra akarom nézetni a Feleségemet a mellyre a van irva: ubi timor ibi honor, hadgjon békét nékem, énnékem semmi gondom nincs másra, másnak se legjen réám, ki ki maga érzi mitsoda fogyatkozás a házában tsak ha futva nem jött volna is vagj a pitvar ajtoban meg állapotot volna is tudom mingjárt eleiben tette volna amaz Axiomat: Ante claram et distinctam perceptionem non est judicandum de mint jött 's mitt cselekedett eo kegjelme meg mutatom mikor Novumot kellettik vennem, most tsak éppen pecsétért instálok T. uram kegjelmednek, ne sajnállya kegjelmed most Veres uraméktől el küldeni ha élek meg ügyekzem szolgálni Istentől is jutalmát veszi T. Uram kegjelmed. Ezek után a Sz. In. oltalmában ajánlom T. Uram kegjelmedet ékes házával egjetemben és maradok mindenkoron

T. P. Uramnak

alázatos szolgája

Köpeczi Samuel m.p.

Sz. Király 29 Augusti 1739.

P. S. Az Inquisitorokról is ne sajnállya disponálni T. Uram kegyelmed kik legjenek avvagj ha kiket én fogok kívánni hogj el jöllyenek, a meg kötöző személyeket kellettik provocalnom akkor is ugj kellett volna tselekednem mingjárt más nap a mint a Legislatoroktól értettem.

Ki v ü l: Reverendo ac Clarissimo Dno. Michaeli Sz. Abrahami Eccliar. Unitariar. in Trannia dispersar. Superintendenti (cum plen. Hon. Titt.) mihi Patrono Sincere Colendo tradantur humillime, ibi ubi.

Közli Albert János.

XXXI.

Origo Piarum Foundationum apud Polonos Claudiopoli collectos Receptae
Unit. Religioni addictos sic se habet :

Posteaquam nostri Antecessores in Saeculo proxime praeterito Sedes suas in Transylvania, maxime Claudiopoli et Bethlenii fixissent, successu temporis ad summam miseriam redacti, sperabant succursum, sed vix spirabant, quare jam quiescentes nostri Antecessores varias Literales et Personales in exteris Oras peragebant Legationes, in quibus et per quas a Fratribus nostris Unitariis Con-Exulibus nris succursum emendicabant, hi nominati Fratres nostri consideratâ miserîâ nostra se per Literas et nuntios nostros Antecessores ad benefaciendum et succurrendum proclives esse declaravere: quare ut ex Literis eruere licet Illustrissimus Dominus quondam Achatius Tasiczki de Luclavice Praefectus Salis Fodinarum Bochnensium in Polonia, degens in Marchionatu Brandenburgico in Grisla fecit cessionem 8 millium Thallerorum A. 1710, 8. Julij. Hanc suam gratuitam piam Foundationem renovavit in A. 1711, 23. 7br. in Delezig Hamer, super addens duo millia Thallerorum, ut completè sit summa decem millium Thallerorum, quae concernebat juxta Fundatoris voluntatem Unitarios Hungaros, et Polonos Claudiopolitanos. Cujus Piae Foundationis partem aliquam Selt. Tria millia Thallerorum nominatus Mecaenas (in moneta Viennae Austriae non usuali, et ob id magnam in permutatione defalcationem patiente) per Nepotem suum Johannem de Tasiczki Viennam Austriae A. 1711 ult. Augusti transmisit ad manus Dnorum (tit.) Michaelis Simon de Desfalva, et Francisci Dimien nomine Status Unitariorum Viennae Austriae residentium, accedente tandem morte nominati Benefactoris septem millia Thallerorum non sunt exoluta. Nunc specificati Residentes Summam trium millium Thallerorum per permutationem multum defalcata explevere ad Summam quatuor mill. Rflorenorum, et elocavere ad Interusurium (tit.) Principi Michaeli Apafi, tunc Viennae Austriae commoranti prout Litrae Contractuales, desuper emanatae constanter perhibent, de A. 1711, 15. 7-br. Summae hujus 4 mm. Rhen. duo millia Polonicam concernebant Ecclesiam, sed quoniam haec Summa est in Bonis Apafiano-Fiscalibus ex mandato (tit.) Caroli VI-ti Gloriosissimi Imperatoris in Ao. 1728 pars est exoluta, remanent inexoluti

a parte Ecclesiae Polonicae Rhenen. mille, unde Interusurium quinque per Centum computando ab Inclyta Camera gratiose percipimus.

Commoti simili miseria nostri miseri status Fratres nostri unit. in Hollandia existentes, in subsidium nostrum ut promiserunt, ita etiam Viennam Austriae transmiserunt nostro Delegato Adamo Gejzanovio Flor Hollandicos 5444 — 16 Stufferos monetae Hollandicae, prout Literae Credentiales desuper emanatae, Libro Rationum inscriptae, constanter docent, de Ao. 1711 4. xbr. hoc tenore:

Literae Credentiales sunt tradendae Donis Gaun et Zankhonij Viennae Austriae habitantibus, quibus mandatum est tibi solvere valorem summae collectae continentis fl. 5444: 16, ut ex inclusis literis patet.

Copia Quietantiae. Quod ego infra scriptus vigore Assignationis Dni Vilhelmi Mostrick, ad Dnos Gaun et Zancckhoni, ex Amsterdam de dato 4. xbr. 1711 in valore monetae in Hollandia currentis 5444 16 stufferos in paratis exolutus sim, testor hisce in duplo extradatis meis Quietantijs, quarum utraeque habent vigorem unius Solutionis. Viennae Austriae 22. Januar. 1712.

Adamus Gejzanovius mpria.

Quam duplicem Piam Magnifici Dni Achatij Tasiczki de Lyclavice et Dnor Hollandorum Fratrum nostrorum Foundationem nostri Antecessores in Annis retroactis 1713, 1714 et 1715 (ut eorum manu scripta docent) in certum ordinem redigere volentes omnibus expensis, et erogatis calculatis, exolutisque effecere, Summam Capitaalem Flor. Hungar. 7400 „

His sic praemissis ad mentem Gratosi Rescripti Suae Mattis Sacratissimae Quid fundatum sit in Ecclesia Polonica Unitariorum Claudiopolitana? Duplex Summa superius specificata.

Quantum? Faciebat Summa Capitalis Piarum harum Foundationum (ut dictum superius) Fl. hung. 7400 „. Verum ob varias temporum injurias, et Summae Capitalis (ob Debitorum insufficientiam, et mortis interventum) Cassationes, ingredientiasque in Erogationes ob proventuum defectum, urgentibus pauperum Fratrum, et aliis necessitatibus Summa Capitalis multum defalcata est et deemtata.

Qualiter? Demonstrant Literae Piorum Fundatorum de-
super emanatae, quarum Formalia in meritis Legati Conditiones
concernentia sic sonant: Primum M. Achatij Tasiczki de Luclavi-
ce Piae Legationis conditiones sunt sequentes ut impendatur pro-
ventus in perpetuum usum primario ministri su-
„stentandi causa in Ecclesia Polonica, ac in ea
„instituentiae Juventutis Gratiâ, tum in usum Orpha-
„norum, Viduarum, et eorum, qui jam victum ne-
„queunt elaborare sibi.

Dominorum Fratrum Hollandorum Piarum Legationum condi-
tiones in Literis expressae hujus sunt tenoris: Ne hae pecu-
„niae convertantur ad aedificationem, aut restau-
„rationem aedium Sacrarum, vel ad Salarium concio-
„natorum, sive in aliquem alium usum cujuscunque
„generis; sed ut solummodo collocentur in fundum
„certum, cujus proventus annuus totus impendatur
„in sustentationem pauperum Ecclesiae vestrae et
„caeterarum Ecclesiarum vestrae societatis in aliis
„locis Transylvanicis Exulantium, si ejus usus
„eousque possit extendi, quod vestrae pruden-
„tiae, et benignitati commendatum volumus.

Per quem? Piae hae Foundationes fundatae per Magnificum
D. Achatium Tasiczki de Luclavice, item Honorandos Fratres Hol-
landos, utrosque Unitariae Religioni addictos.

Quo fine? Demonstrant Literae tum nominati Mecaenatis
Magnifici Domini Achatij Tasiczky de Luclavice, tum Honorando-
rum Fratrum Hollandorum, ut descriptum.

Quidvè illud annuatim importet? Nunc plus,
nunc minus, prout tempora sunt fertilia, et Debitores ad solven-
dum Interusurium sunt aptiores. Anno praesenti 1754 Diebus 6,
7, 8 Januarii Ratio omnium Proventuum Senioribus Ecclesiae no-
strae praesentata est, cujus Summa faciebat Hf. 277 „ 24. non
tam ex annuo Interusurio, quam Restantiis quoque Annos praeter-
lapsos concernentibus. Accurata Summa Proventuum, quae juxta
Leges ex Capitali Summa annuatim sequi deberet, percipi non po-
test, cum haereat Summa Capitalis et sine fructu, vel Interusurio
apud multos Debitores, aut incapaces ad solvendum, aut ob alias
rationes vi contractualium Literarum exemptos cum obtinuerint
fundos ob debita occupatos sub hac clausula, ut non pendant In-

terusurium, solum Summam Capitaalem, et quidem annuatim per partes.

Utrum de securitate ejus sufficienter provisum sit? Juxta Honorandorum Fratrum Hollandorum voluntatem defuisset Pia illorum Fundatio in Fundum certum collocari, cujus annuus Proventus totus impenderetur in sustentationem pauperum Ecclesiae, quod quoniam tunc de repente fieri non potuit, ad Interusurium pecuniae sunt elocatae.

Ex Summa praeattacta in Bonis Apafiano-Fiscalibus sunt Rh. mille, Interusurium gratiose quinque per Centum computando evolvitur ab Inclyta Camera.

Adhuc in Anno retroacto 1713, 3. Aprilis juxta Contractuales Venerabili Ecclesiae Unitariorum Claudiopolitanae in natione Hungarica tunc templum magnum (ut vulgo vocatur) Cathedrale possidenti in mutuum nostri Antecessores elocaverant Hf. mille, quae Summa a Curatoribus Ecclesiae praespecificatae est conversa in redemptionem Pagi nomine Korod ab Unitariis antea acquisiti, dum autem Domini Romano-Catholici Templum Cathedrale vi obtinuerunt, quod factum A. 1716, 30. Apr. Pagum quoque Korod applicavere cum Scholae Unitariorum et Bonorum Ecclae occupatione A. 1718, 2. Apr. frustra nostris suam praetensionem urgentibus, ab illo tempore ex Piarum Foundationum parte, Pauperibus destinata, nihil percipimus, solummodo tantorum damnorum recordatione cruciamur, Unitarij Hungari depauperati ad solvendum sunt incapaces bonis suis exuti, Possessores vero Domini Romano-Catholici ad pauperum subsidium missis ex Piis Unitariorum in exteris Regnis habitantium Foundationibus redemptis Fundo, et ejus Proventibus fruuntur.

Residua pars Piarum illarum Foundationum est elocata ad proprias Obligationes, item ad Obligationes Fidejussorum, Fundorum, Domorum, Vinearum, Agrorum etc. Pars minima ad Cleodia, hinc saepe sequitur damnum Capitalisque Summae imminutio.

Quo item census et beneficia harum Foundationum conversa fuerint et convertantur? Ab antiquo in usus et levamen pauperum Fratrum et Sororum, pars aliqua in Salarium ministri, juxta Legatum Mecaenatis Achatij Tasiczki de Luclavice et Honorandorum Fratrum Hollandorum Unitariorum: Juxta quorum praespecificatorum Benefactorum volunta-

tem in Literis expressam nunc quoque Ecclesiae Seniores sunt Dispensatores Piarum jam Descriptarum Foundationum.

Haec omnia bona fide ad normam Gratosi Rescripti Majestatis Vestrae Sacratissimae Dnae Dnae Nostrae Clementissimae nos Vestrae Mattis Subditi obsequentissimi Ecclae Unitariae Polonicae Claudiopoli collectae Seniores ex Piorum Fundatorum, et Majorum Nostrorum documentis Literalibus sic exscripsimus, sigillo usuali Ecclesiae nostrae pro majori authentia munivimus, et per ordinarium Ecclae nostrae notarium extradeditimus, parati de his omnibus Literalia documenta producere, si Majestas Vestra Sacratissima gratiose voluerit.

Datum Claudiopoli,

A. 1754. 25. Julij.

(L. S.)

Per Alexandrum Ajtai
Eccl. Unit. Pol. p. t. Notarium

mpria.

Csaknem hasonló volt a viszony a 17-ik évszázban a lengyel és magyar unitárius ekklézsiák, s a 18-ik évszázban a hollandi és magyar unitáriusok közt ahoz, a minő ma az angol és magyar unitáriusok közt létezik. Akkor több híres tudós lengyel unitárius jött bé iskolánk mellé, s emelte iskolánk fényét, tekintélyét. A hollandi atyafiak pedig, ha kellett, pénzbeli áldozatokkal jöttek segélyünkre; hozzájok ment tudományszomjas ifjainkat ellátták élelemmel, studiumaikhoz szükséges könyvekkel, segédeszközökkel, s midőn onnan haza jöttek, könyveket adtak nekik további tanulmányaikhoz és úti költséggel látták el. A fennebbi okmány is a hollandi atyafiaknak és egy lengyel unitárius, Tasiczki Ákosnak, a kolozsvári lengyel unitárius egyház iránti nemes áldozatkészségéről tanuskodik. S mert a lelkes régi fénynél új szövétneket gyűjt, érdekesnek látam ez okmányt a maga eredetiségében közölni. Az okmány és annak tartalma hitelességére nézve semmi kétség nem foroghat fenn, miután azt épen az Ajtai Sándor sajátkezü kézírata után közlöm, a ki a kolozsvári lengyel unitárius egyháznak jegyzője volt.

Közli Simén Domokos.

Ferencz József püspök Budapesten.

A budapesti unitáriusoknak megint egy örvendetes hetök s egy napjok volt. A nyáron választott püspökünk látogatott meg minket, egy hetet töltött velünk s felkérésünkre itt a fővárosban egy isteni tiszteletet tartott.

Ferencz József tisztelt barátunkhoz kolozsvári lelkész korában már többször volt szerencsénk a fővárosban, ő itt esketett, keresztelt s temetett már, sőt 1869-ben egy nagy hatásu nyilvános isteni tiszteletet is tartott. Látogatásai mindenkor buzdítólag hatott reánk s meleg biztatásai az itteni unitárius fiók-egyház megalakulására is bizonyára befolyással voltak, s nem tagadhatjuk, hogy fiók-egyházunk jövője s reményei is nagy részben fűződtek az ő személyéhez.

Mint főpásztorunk azonban most először látogatott meg minket. A napi lapokból már ismert Baldácsy-féle alapítvány ügyében jött fel Daniel Gábor főgondnokunkkal együtt. Egy eddig hazánkban páratlan közös ügy volt ez, mely az ágostai, reformált és unitárius egyházak fejeit közös tanácskozássra gyűjtötte össze. Azonban ezen alapítványnak s részleteinek ismertetése nem tartozik e sorok körébe.

A főt. püspök ur october 13 án érkezett Budapestre, hol már az időháznál barátai fogadták többen. Patriarchalis szokás szerint egyik tanulótársához *) szállott, hol másnap a budapesti unitárius

---

*) Érdekelni fogja e havi irat olvasóit azt is megtudni, hogy szeretett püspökünk szinte két heti Budapestén léte alatt, régi tanulótársra, miniszteri titkár Buzogány Áron buzgó hitrokonunk vendégszerető háza a püspök és szives házi gazda s nemes lelkü házi asszony barátainak és tisztelőinek állandó találkozó helye volt. A mint leveléből értesültünk, már korán reggel elkezdődtek a barátságos látogatások, s gyakran nem elébb, mint esteli 10—11 órakor végződtek el, olykor együtt költvén el reggelit, ebédet, vacsorát a kis baráti kör. Kedélyes, vidám és az ottani unitárius egyház jövőjét illető eszmecsereben gazdag volt ez összejövetel. Sok szép gondolat villant meg ott a hívek elméjében a már megalakult kisdudai leányegyház kezdeményezőjéről, erős védőjé-

fiókegyház kebli tanácsa, Hajós János, gondnok, vezetése alatt tette tiszteletét, mely alkalommal nevezett gondnokunk a következőleg üdvözölte a püspököt:

„Főtisztelendő püspök ur, szeretett főpásztorunk!

A mily örvendetesen hatott fiók-egyházközségünk minden egyes tagjára azon örömhír, hogy főtisztelendőségedet ezen város kebelében, s így mindnyájunk közvetlen körében tisztelhetjük, egyházközségünk képviselő testülete is azon benső örömmel sietett magát bemutatni s egyszersmind ebbeli örömének ezen szives üdvözlét által kifejezést adni.

Mű csak egy parányi pontját, s hogy úgy szóljak egy kis szigetekeskjét képezzük hitrokonaink azon nagyobb tömegének, mely az erdélyi részekben, mint az unitarismus egyik ősfészkeében, a felvilágosodott értelem erős meggyőződésével, de egyszersmind az igaz hit és vallásos buzgalom egész melegével hiszi, vallja és terjeszti már 3 század óta az egyetlen egy Isten tiszteletét.

Elhivatásunk, életpályánk physikailag már évek óta elszakasztott egyházunk közvetlen kormányzó testületétől és vezérferfiaitól, és csak e nagy távolból kísérhetjük figyelemmel azon mozzanatokot, melyeket egyházi életünk kebelében az idő és az események sora előidéz.

Ha pedig itteni közvetlen helyzetünket tovább vizsgáljuk, a mily hazafi örömmel lehet beismernünk, hogy Budapest, mint ez ország fővárosa, egyesíti ez idő szerint a magyar állam kormányzatának különböző ágazatait, úgy a törvényhozás testületeit, s e helyzetében magyar állami s úgy szólva európai jelentőséggel bir, másfelől be kell vallanunk azt is, hogy az idők folyama úgy hozta magával, hogy az unitarismusnak e helyen történeti multja nincsen, s legfeljebb az igaz felvilágosítást követők egy kis csoportja az, mely az erős meggyőződés szózatát követve csatlakozik hozzánk, mint az unitárius vallás híveihez, a hitben és a hit formáiban.

De e helyzet nem zár el minket attól, hogy lelkileg ne tartozzunk azon vallásközönséghez, melynek emlőjén ismertük meg az osztatlan egy Isten tiszteletének szent hitét, egyszerű de lélek-

ról, a szives házi gazdáról és gazdával, a mit mindenki egész örömmel ismer el. De tiszteletet költött mindenkiben főként a házi asszonynak Bartha Róza ő nagyságának kibeszélhetetlen szívjósága, lankadatlan fáradozása, melyet a püspök és barátai iránt mindvégig tanusított. E találkozási esték kicsinyben az atikai estékhez hasonlók és méltók, hogy megörökíttessenek. Szerk.

emelő formáit, és a melynek nevelő intézetében és iskoláiban szereztük azon szellemi tőkét, melynek köszönhetjük, hogy egyházunk számos hivei az állam kormányzatában, de a társas élet terén is — ha nem is döntő súlylyal, de némi befolyással birhatnak.

S épen ezét annál szorosabb kötelességünknek tartjuk megőrizni szent hitünket, buzgó és őszinte jó akarattal támogatni egyházunk ügyeit, s arra működni, hogy unitárius hitvallásunk hazánk e jelentékeny pontján is terjedést, gyarapodást nyerjen, s ha szabad úgy szólanom, hivatva érezzük magunkat arra is, hogy az unitarismus történelmét a magyar állam e kiváló pontján mi kezdjük meg, s ha Isten rá segít, meg is alapítsuk.

E hitben, e meggyőződésben és magasztos czélunk ezen érzetével üdvözljük mi főtisztelendőségedet, a magyar unitárius vallásközönség ujonnan választott és e fontos hivatásra méltatott főpásztorát.

Főtisztelendőséged előélete, az egyházi szónoklat, irodalom és a nevelés terén kifejtett munkássága, ifju kora daczára szerzett számos érdemei, és czáfolthatatlan tényekkel igazolt apostoli buzgalma, a legbiztosabb kezességet nyujtják nekünk arra: hogy főtisztelendőséged nem csak azon fényes széket örökölte, melyen ezelőtt alig 2 évvel a még maig is felejthetetlen Kriza János, ezelőtt egy századdal a tovékeuy Agh István, két századdal Konez Boldizsár, és három századdal Dávid Ferencz, egyházunknak mindmeganynyi történelmi nevezetességei ültek, hanem örökölte tőlük egyszersmind azon lelki magas erényeket is: tántorithatatlanul ragaszkodni szent kitünkhez, szembeszállani az előitéletekkel, a hitetlenséggel, a vallásbeli közönyösséggel, és a felszinre törekvő materialismussal, mint a modern mivelődés és hatadás ezen fattyu de veszélyes kinövéseivel, és átalácán az egyház legfőbb javának előmozdítását eszközölni azon erélylyel, mely előtt meghajoljon minden szétágazó törekvés, hogy ez úton tovább folytathassuk és valósithassuk őseink azon egyik hagyományát: hogy az egy Isten tiszteletére alapított magyar unitárius egyház hiveinek egy szivvel egy lélekkel e szent czélra irányzott tömörülése és öszszetartása mellett a legfőbb jóra törekvéssel de egyszersmind egységes akarattal kormányoztassék.

Mi azon meggyőződésben vagyunk, hogy főtisztelendőséged is e vezérelveket fogja követni főpásztori működésében; valamint nem kétkedünk azon sem, hogy fiók-egyházközöségünk érdekeinek előmozdításában továbbra is azon buzgó támogatásra számithatunk főtisztelendőségednél, melylyel edlig is találkoztunk.

S midőn mindezekhez főtisztelendőséged főpásztori működése hajnalán szívünk mélyéből szerencsét kívánunk: fogadja egyszerűsmind azon szives óhajtásunkat: hogy fényes lelki tulajdonai mellé adjon a gondviselés főtisztelendőségednek teljes testi erőt is, hogy minél huzamosabban kormányozhassa egyházunk ügyeit hiveinek lelki üdvére, örömére, az egyháznak hasznára és minél fényesebb sikerek kivívására, mint a melyekkel az emberiség még adósa az unitarismus magasztos eszméjének!“

E szívből jött szavakra a püspök ur hasonlóan felelt. Megköszönte azt a mély ragaszkodást, melyet itt szent vallásunk s annak főpásztora iránt tapasztal; buzdított a tántorithatatlan kitarításra, mely az unitáriusoknak mindig egyik főerénye volt, és ígérte, hogy velünk fog érezni ezután is és különös goddal leend nagy jelentőségű törekvéseinkre. Reményeink az ő reményei is és boldog leend — mondá — ha azok főpásztorsága alatt, az ő közrejárulásával megvalósulhatnak. Egyszerű, de az életben csak ritkán előforduló oly jelenet volt ez, melyet magasztossá tesz a lelkeknek nyílt feltárulása és a tiszta, meleg érzelmeknek összeolvadása.

Ez után felkértük a püspök urat, hogy itt léte alatt egy nyilvános isteni tiszteletet tartson. Kérésünk anynyira közohaj volt, hogy azt Ferencz József, volt rendes lelkészünk, nem is tagadhatta meg. Az isteni tisztelet napját tehát a következő vasárnapra, okt. 22-re tűzték ki s ez röviden a lapokban is jeleztetett. Helyül a város központján, a Deák-térre néző ágost. főgymn. disztermét szereztük meg.

Az említett napon d. e. 10 órakor a jelzett, tágas diszterem egészen megtelt mivel közönséggel, melynek nagyobb része nem tartozott vallásunkhoz.

A budapesti unitáriusokon kívül megjelentek herczeg Odeschalki Arthur Somogyból, Bodnár István ügyvéd Nográdból és gróf Csáky Tivadarné kis leányával.

A vallásunkhoz nem tartozók közül megemlitjük Török Pál ref. püspök urat, Jókai Mort, Szász Károlyt, Ballagi Mór, Farkas József, Kovács Albert tanárokat, Schranz ág. hitv. lelkész urat. Voltak itt orsz. képviselők, bírák, tisztviselők stb.

Az isteni tisztelet „Szívemet hozzád emelem“ kezdetű szoltár két első versszakának művészi eléneklésével kezdődött, ezt szép műének követte, melyeket az itteni ref. ifjuság szívességének köszönünk.

Ezután jött a püspök apostoli ihlettségű imája, [melyet sokan könyvek közt mondtak utána; aztán következett az egyházi heszéd „Valahol ketten vagy hárman az én nevemben; egybegyűltek, ott leszek veletek“ (Máté 18: 20.) szén igékre alapítva.

E beszéd bévezető része egy főpásztori üdvözlő és lelkesítő szózat volt a budapesti unitáriusokhoz, fejtegetvén egyfelől a körunkban mindenféle célokra alakuló egyesületek fontosságát, de kiemelvén másfelől az erős jellemű, mély meggyőződésű egyeseknek örök hatalmát az emberi dolgok folyására s alakulására. Intett, hogy e tudatban ne csüggedjünk számunk csekély volta miatt; csak erős lélek s nagy elhatározás legyen bennünk a mellett, a mit szentnek hiszünk, s nagy mesterünk szelleme mindig velünk leend. A beszéd további folyama két pont körül csoportosult, a) mit tesz a Jézus nevében egybegyűlni? b) miben nyilatkozik az ő jelenléte közöttünk?

Nem kisértjük meg kivonatos ismertetését adni e beszédnek, azért sem, mert az kérésünkre, a püspök ur beleegyezésével már a napokban meg fog jelenni nyomtatásban; csak jellemzésére jegyezzük meg, hogy tárgyára nézve a legalkalomszerűbb, tartalmára nézve örök igazságokkal, ragyogó helyekkel s hasonlatokkal teljes volt e beszéd; nyelvezetét channingi egyszerűség, világosság s mégis a leggondosabb választékosság jellemzik; népszerű, emelkedett, sok helyt megragadó és főséges, szóval a maga egészében classicus beszéd, magas rangú szónoklat volt ez. Hogy rendkívüli hatást gyakorolt az egész gyülekezetre, az igen természetes.

Pár percnyi pihenés után, mialatt „Tebenned biztunk eleitől fogva“, e lélekemelő zsoltárnak első verse hangzott el, az unitáriusok felfogását jellemző, rövid, átható agenda s az urvacSORAOSZTÁS következett s az egész isteni tiszteletet a mindenek Urához, a szent Főbölcsességhez emelő ima zárta be, lelki derűtséget hintvén minden kebelbe. Éreztük, hogy az ily pillanatok az életnek legdrágább kincsei.

Az isteni tisztelet végeztével sietett mindenki, unitárius és más vallású kezét szorítani a nap hőseivel, az ihletett szónokkal.

34 férfi és 10 nő vett urvacSORÁT.

Valamivel később egy magán jellegű, barátságos ebédre gyűlünk össze a „Hungaria“ szálloda egyik külön termébe. Önkéntelenül jött ez, minden előkészület nélkül. 23-an voltunk az asztalnál. Az asztalfőn Török Pál és Ferencz József püspökök foglaltak

helyet. Mellettök jobbról, balról Szász Károly és Adeschalki herczeg. A pohárköszöntéseket Hajós kezdte meg Ferencz József-re, Buzogány folytatta Törökre. A hangulat rendkívül derült és testvéries színű volt. Az eszmék különösen a Szász Károly, Ballagi és Jakab Elek köszöntéseikben cikáztak. Menynyire öszszefér a krisztusi kereszténység egymással, mily széles a tér, melyen különböző felekezetűek egymással szeretettel érintkezhetnek és működhetnek, arra a fennebbiek fényes például szolgálhatnak.

Bizony Krisztus lelke volt velünk!

Az Isten áldja meg ama nemes férfiakat, kik jelenlétükkel ez alkalommal diszesítették a fővárosi unitáriusok kicsiny seregét s fokozták annak örömeit. És áldja meg az Isten szeretett főpásztorunkat, hogy nekünk e felejthetetlen napot szerezte!

Főgondnokunk, kinél a fiók-egyház előljárósága szintén tisztelgett, már előbb elutazván Budapestről, nem vehetett részt a leírt isteni tiszteleten.

Bny.

Baldácsi alapítvány.

Báró Badácsi Antal ur ő méltósága f. év október havában földbirtokaiból több ezer holdra menő részt azok gazdasági felszereléseivel együtt a magyarországi protestáns egyházaknak adományozta egyetemlegesen. Oly tény ez, a mely páratlanul áll az egyháztörténelemben. Egy róm. katolikus vallású főúr tette ez alapítványt az ágostai, helvét hitű és unitárius egyházak számára, mi által midőn egyfelől az adományozó főúr magas mivelttségének kétségbevonhatlan jelét adta, egyszersmind a hazánkban eddig egymástól jóformán elkülönzött három protestáns felekezetet egymáshoz közelebb hozta. Az adományozási szerződés október 19-én irattott alá a 11 protestáns egyházkerület képviselői, püspökei és főgondnokai által Budapesten, a melynek értelmében az adományozott birtokok azonnal az egyházkerületekre iratnak át, a haszonélvezet azonban a nemes báróé lesz élte fogytaig, hordozván addig a birtokokon fekvő terheket is. Az alapítvány megoszthatatlan és elidegeníthetetlen s célja szegény, főleg építkező egyházak segé-

lyezése, superintendensek és csekélyebb fizetésű lelkészek dotatioja, valamint végre a lelkészek özvegyeinek és árváinak javadalma-
zása. Az alapítványi javak kezelésére egy bizottmány nevezetett ki,
melynek elnöke gróf Degenfeld Imre, alelnöke gróf Lónyai Meny-
hért, tiszteletbeli elnöke b. Baldácsi; tagjai: Török Pál, Péchi Ta-
más, Beóthi Zsigmond, Móricz Pál, Kochmeister Frigyes, Hajós Já-
nos, Szilágyi Sándor és Győri Elek.

Enynyit e nevezetes alapítványról, melynek anyagi hasznát
most még nem is számítva, lehetetlen örömünket ki nem fejezni
az erkölcsi nyereségen felett, mely azzal össze van kötve. Az el-
ső egyetemes protestáns értekezletre adott ez alkalmat. S valóban,
midőn 10 protestáns püspököt, — a nagy-szebeni ágost. hitvallásu
nem volt személyesen jelen — s ugyan anynyi főgondnokot s vi-
lági képviselőt együtt láttunk tanácskozni, egymással szívélyesen
kezet szorítani, bételjesedve éreztük lenni ama nagy parancsolatot:
„Arról ismernek meg titeket az emberek, hogy az én
tanítványim vagytok, ha egymást szeretitek“. Szí-
vünkben üdvözljük az adományozó nemes bárót és üdvözljük a
protestáns egyházak ezen testvéri szövetségét, melynek megszi-
lárdítására a három felekezet püspökei elhatározták, hogy ézentul
évenként egyszer rendre mindeniknél összejöjjenek barátságos lá-
togatásra ugyan, de egyszersmind a protestáns egyházakat közösen
érintő ügyek megbeszélésére. Az első ilyen találkozás 1877-ben
septemberben lesz Miskolczon az indítványozó püspöknél Kun Ber-
talannál.

A r a n y - k ö n y v .

1. A Dávid Ferencz-alapítványra tett kegyes adományok.

Tizenegyedik közlemény.

Az *-gal jegyzettek másodszer, a **-gal jegyzettek harmadszer s. t. b. adakoztak.

	frt. kr.		frt kr.
Gyöngyösi István esp. gyűjtőivén Vargyasról:		áthozatal . . .	
2331. Imecs Mózes	— 20	Ilkei József Hajós	— 10
Német Dávid	— 40	Andorkó István	— 10
Szolga Gábor	5 20	2370. Gyöngyösi István	2 —
Ilkei András	— 10	Csehi Ágnes	1 —
Pál Jánosnő	— 10	Boncza Györgynél (Juliaanna estvéjén)	1 7
Én is	— 20	Boncza György	1 —
Pál Miklós	— 10	Tóth Péter	— 30
Vörös Miklós	— 10	Sorsich Gusztáv, ev. ref.	— 50
Fejér Samu	— 10	Imecs Mózesné Nagy Mária ev. ref.	1 80
2340. Andorkó Mózes	— 5	Szolga Ferencz	1 —
Dimén András	— 8	együtt . . .	18 —
Dávid Antal	— 20	**Özv. Székely Elekné Tordáról	10 —
Székely János	— 10	*Özv. Gálfalvi Imréné	10 —
Andorkó Mihály	— 5	2380. *Gálfalvi Vilma Turman Lászlóné	5 —
Molnár Ferencz	— 5	*Leánya Turman Anna	1 —
Dimény Mózesné	— 5	*Gálfalvi Anna Nagy Dénesné	5 —
Székely Pál	— 4	*Gyermekei: Nagy Sándor	2 —
Máté Rebeka	— 10	* " Berta	1 —
Székely Ferencz	— 10	* " István	1 —
2350. Sikó Mózes	— 30	együtt . . .	25 —
Sós J Péter	— 16	Jakab Lajos gyűjtő ivén Sz. Udvarhelyről	
Ifj. Máté Elek	— 10	Jakab Lajos	2 —
Id. Máté Lajos	— 10	Szöcs Márton	5 —
Ambrus Ferencz	— 10	Farczádi Sándor	1 —
Szász Mózes, réti	— 10	Ádám Dénes	5 —
Ifj. Máté B. Sámuel	— 10	2390. Koncz Lajos	5 —
Máté József Mátyás	— 10	Simén Endre	1 —
Máté Péter Balázs	— 10	Özv. Boér Imréné Koncz Judith	1 —
Máté Sándor	— 10	Becsek Dánielné	1 50
2360. Id. Székely Pál	— 10	átvitel . . .	53 —
Ilkei János	— 10		
Andorkó Mózes	— 5		
Máté Pál török	— 5		
Sóós Péter, árva	— 5		
Székely Mózes	— 5		
Ilkei Bálint	— 5		
Máté Ferencz	— 10		

	frt. kr.		frt. kr.
áthozatal . . .	53 —	áthozatal . . .	96 40
Orbán Balázs	5 —	hály, Földes István,	
Szél Samu	40 —	Földes Mihály és Bába	
Özv. Jakab Sándorné An- tal Lidia	— 50	János, melynek pénz	
Leánya Jakab Zsuzsa	1 —	értéke	— 70
Török Pálné	2 —	Koncz György N.-Bo-	
Elekes József	5 —	rosnyórol	5 —
2400. Jabab Gyula	5 —	Kis Sándor lelkész	2 14
együtt . . .	40 40	együtt . . .	10 —
Özv. Várhelyi Ignáczné		*Barabás Sándor Bölön	6 —
Hoffmann Károlina		Árkosi zsinaton egy fo-	
Sepsi-Szt. Györgyrol	2 —	gadás	10 —
Özv. Imre Jánosné Ba- rabás Lidia	1 —	Demeter Lőrincz m.-zsákodi	
A laborfalvi egyházból:		pap gyűjtőivén:	
Kádár Lajos, tanító	1 —	Demeter Lőrincz	1 —
Berde Károly	— 30	József Mihály	1 —
Id. Berde Mózes	— 20	2430. Kozma János	— 10
Benke Ferencz	— 10	György András	— 10
Benke Lajos	— 2	Hegedüs Gergely	— 10
Balázs Péter	— 2	Id. Szél Péter	— 5
Miklós Mihály	— 10	Palatka György	— 6
2410. Berde Péter	— 2	Palatka János	— 10
Deák György	— 3	Hegedüs Ferencz	— 10
Deák Ferencz	— 4	György István	— 20
Benke János	— 4	Id. Koncz Dániel	— 10
Lőfi Bálintné	— 2	Kis Mária	— 10
Dobri Mihály és neje	— 5	2440. Szél Gergely	— 10
Jakab Sámuel	— 1	Alsó Palatka Zsigmond	— 10
Szász János	— 4	György Sára	— 8
Id. Szász Mózesné	— 4	Fia Károly	— 2
Bába János	— 2	Bagnoczki József	— 10
2420. Szász József	— 4	Simó András	— 10
Kelemen János	— 3	Lukács Pál	— 8
Márkos Antal	— 4	Pázsint Katalin	— 20
Egy kupa gabonát adtak személyenként:		Olesza János ifj.	— 5
Gericz István, Kabá		Ifj. Palatka Mózes	— 10
Györgyné, Kis Mihály,		2450. Gergely Péter	— 10
Márkos József, And- rás és Mihály, Zoltán		Buzogány Mária	— 20
Mózesné, Zoltán Zsig- mond, Zsigmond Mi-		Szél Mária	— 4
átvitel . . .	96 40	Kedei Izsák	— 4
		Béres Mihály	— 5
		Szél Dániel	— 5
		Koncz Imre	— 25
		Palatka Zsuzsanna	— 20
		átvitel . . .	122 40

	frt. kr.	áthozatal . . .	frt. kr.
		122 40	249 60
Szél Pál id.	— 10	ajándékozott 38 dr. Nemerét	
Román Gergely id.	— 10	5 krjával elárusítván, ebből	
2460. Domokos János	— 10	bejött és az alap javára be-	
György Péter	— 10	adatott	8 —
György Péterné	— 10	Szász Domokos ref. lelk.	5 —
Pipei Juliánna	— 10	Abrudbányai perselypéz	2 —
Szél György	— 2	** Mozes András lelk.	2 —
Ifj. György Zsuzsánna	— 10	** Mozes Andrásné	1 —
Pázsint András	— 10	** Leányok Ilona	1 —
Id. Orbán József	— 3	** Id. Fekete Károly 1876-ra	1 —
Id. Hegedüs Mihály	— 2	** Özvegy Földes Ferenczné	
Hegedüs József	— 10	1876-ra (Kelemen Al-	
2470. Hegedüs Péter	— 20	bert utján)	1
Simonfi István	— 18	2490 Árkosi zsinat alkalmából	
Fejér Péter	— 10	utólagosan egy falragasz	
Pázsint Judit	— 3	és egy szervét többszö-	
Palatka Péter	— 10	ri elárverezéséből Göncz	
Palatka Ferencz	— 10	Károly utjan	1 40
Pázsint János	— 10	Jenci Zoltán IV. gym. oszt.	1 —
Gál Juliánna	— 5	Ferencz Gyula „ „ „	1 —
Özv. Román Tamásné	— 10	Bartalics Géza „ „ „	— 40
2480. Palatka Dániel	— 10	Pataki László „ „ „	— 40
Palatka István (aszta-	— 10	Libner Samu „ „ „	— 25
los)	— 10	Firtos Ferencz „ „ „	— 20
együtt . . .	7	Árkosi Dani „ „ „	— 10
Az árkosi zsinat alkalmá-		Keresztei Lajos egyet. polgár	
val aug. 27-én Göncz Károly		1 frtos tallér	1 3
sz.-kereszturi isk. főnök és			
társai által rendezett bál jö-		Tizenegyedik közlemény ösz-	
vedelmezett	120 20	szesen	276 38
Ugyanez alkalommal f rá-		Hozzáadva az előbbi 10 köz-	
kosi isk. tanító Ferenczi La-		leményt összesen	3819 96
jos részint az el nem költ		A Dávid F. alapítvány ösz-	
belépti jegyeket más nap da-		szesen tesz	4096 34
rabonként 10 krral, részint		Kolozsvárt, nov. 2-án 1876.	
Pollák Mór nyomdász által		Ferencz József.	
átvitel . . .	249 60		

2.) A kobátfalvi templomba egy szószék-takaró készítettett, melyre adakoztak :

Osváth Péterné 30 kr. Osváth Pálné 3 frt. Diák Lászlóné 33 kr. Osváth Gergelyné 50 kr. Özv. Gálfi Sándorné 1 frt. 50 kr. Kozma Jánosné 50 kr. Osváth Dénesné és anyóssa 1 frt. Diák Sándorné 1 frt. Diák Jánosné 50 kr. Diák Mihályné 50 kr. Osváth Mosesné 1

frt. Diák Dánielné 1 frt. Kovács Ferenczné 1 frt. Farkas Jánosné 50 kr. Pap Lászlóné 30 kr. Pap Péterné 60 kr. Pap Elekné 50 kr. Diák Ferenczné 33 kr. Osváth Mihályné 50 kr. Szász Jánosné 20 kr. Szász Sámuelné 20 kr. Szász Lajosné 20 kr. István Györgyné 20 kr. István Sámuelné 33 kr. Szász Mózesné 50 kr. Jakab Zsigmondné 2 frt. Osváth Mártonné 1 frt. Marosi Ferenczné 20 kr. Szabó Józsefné 40 kr. Szöts Józsefné 50 kr. Pálfi Mózesné 30 kr. Nagy Zsigmondné 10 kr. Fekete Jánosné 1 frt. Pap Mózesné 30 kr. Péterfi Elekné 20 kr. Péterfi Pálné 20 kr. Pap Sámuelné 1 frt. Pap Józsefné 33 kr. Pap Jánosné id. 30 kr. Pap Dánielné if 35 kr. Benczédi Gergelyné 33 kr. Bodor Sámuelné 1 frt. Kozma Gergelyné 40 kr. Benczédi Dánielné 50 kr. Pap Pálné 30 kr. Mihály Zsuzsánna 2 frt. Nagy Dénesné 2 frt. Fekete Klára 4 frt. Péterfi Péterné 33 kr. Péterfi Dánielné 40 kr. Pálfi Elekné 50 kr. Pap Sándorné 50 kr. Diák Istvánné 33 kr. Péterfi Istvánné id. 30 kr. Benczédi Györgyné 33 kr. Jakab Zsuzsa 1 frt. Egy valaki 2 frt. Összesen 40 frt. 89 kr.

Közli: Török Sámuel,
sz.-mihályi lelkész.

3.) **Marosi Gergely siremlékére adakoztak még:** Marosi Mózes 20 kr. Ferencz József 5 frt. Kiss Mihály 1 frt. Török Áron 50 kr. Toth Mihály 1 frt. Sükösd Tamás 1 frt. Magyar Mihály 2 frt. Kovács János 1 frt. Szabó Mózes 2 frt. Pálfi Ferencz 1 frt. Kelemen István 1 frt. Serester Sándor 1 frt. Nagy Lajos 1 frt. Veress György 1 frt. Buzogány Áron 5 frt. — Összesen 23 frt. 70 kr.

A „Keresztény Magvető“ X. kötet 2-ik és 3-ik füzetében közölt összegekhez adva a 23 frt. 70 krt, az egész összeg: 94 frt. 25 kr.

Székely-Keresztur, 1876. szeptember 22.

Sándor János.

4.) **Az árkosi zsinat alkalmával a közpénztár javára kegyes adományokat még tettek:**

Péterfi Dénes 100 fr, Nagy Dénes 100 fr. Dr. Gyergyai Árpád 100 fr, Orbán Balázs 100 fr, Szabó Mózes 50 fr, Kozma Ferencz 50 fr, Bedő József 25 fr, Nagy György 25 fr, Dalí Ádám 25 fr, Zsakó István 20 fr, Czakó József 10 fr írásbeli kötvényekben. Biás István és Tibáld Mihály 100—100 frtot urbéri papirban ígértek, kik közül első ígértét már be is váltotta. Szentiványi Gyula a maga s neje Szabó Polixena nevében Jenő nevű elhunyt fiók emlékére 500 frt alapítványt tenni ígérkezett. Orbán Balázs szintén; végre Bagoly Sándor minden javait a vallásközönségnek adományozta.

Közli Nagy Lajos.

A Keresztény Magvető t. pártolói- és előfizetőihez.

A Ker. Magvető jelen füzete a borítéklapon nevem nélkül jelenik meg.

Kilenczedik éve, hogy e folyóiratnak állandóan egyik szerkesztője voltam s azt mondhatni, minden anyagi haszon nélkül nemcsak fentartani, de évről évre fejleszteni, emelni s ez által nélkülözhetlenné tenni igyekeztem.

Az eredmény a szerkesztésem alatt megjelent kötetekben és füzetekben a nyilvánosság előtt áll: itéletet mondani felette a t. olvasó közönség tiszte; részemről nyugodtan vetem alá magam ez itéletnek, legyen az rám nézve kedvező vagy kedvezőtlen.

Mint szerkesztő e nyugodt öntudattal válok meg most a Ker. Magvetőtől.

A jelen év folytán augusztus 27-én Árkoson tartott zsinati főtanácsunk, ugyanis, a nagy emlékü, halhatlan érdemü s e folyóirat megalapítása körül is fényes nevü Kriza János halálával üresen maradt püspöki széket az én igénytelen személyemmel töltvén bé, e hivatallal járó kötelességek ismerete s azok lelkiismeretes betöltése iránti hő vágy és buzgó akarat lemondani kényszerítenek egy folyóirat szerkesztése gondjairól és terheiről.

És teszem ezt annál nyugodtabban, mert a szerkesztést oly kezek közt hagyom, melyek e folyóirat életét biztosítják.

Szerkesztői búcsumat azonban nem tehetem a nélkül, hogy szives köszönetet ne mondjak mindazoknak, a kik e folyóiratot szellemileg vagy anyagilag gyámolítani szivesek valának.

A t. munkatársak, kik között hazánk első rangu írói nevével is találkozni szerencsém volt, azon buzgó pártolók és előfizetők, kik kezdettől fogva kitartó áldozatkészséget tanusítottak e vállalat iránt: fogadják egyen-egyen és együttesen igaz hálám és őszinte elismerésem meleg nyilvánítását.

A közügyeket szolgálni, a közmíveltséget terjesztő sajtót pártolni s hazánk egyházi irodalmát is feladata megoldásában gyámolítani: hazafiúi és keresztényi kettős kötelesség. E kötelesség teljesítéséből származó öntudat nyujtson mindnyájoknak kárpótlást azért a csekély jutalomért vagy élvezetért, melyben a Ker. Magvetőt pártolva és segítve netán részesülhettek.

Egyszersmind legyen szabad remélenem és kérnem, hogy jövőre se vonandják meg sem szellemi, sem anyagi támogatásukat e folyóirattól, mely ha talán eddig még csak virágokat hajthatott is, de e virágoknak szirmai között már ott van a gyümölcsmag, mely a lelkiismeret-szabadság mind fennebb és fennebb emelkedő napjának áldott sugarai által bizonyosan kifejlik és érésre jut.

Legyünk hát továbbra is mindnyájan kitartók a munkában és áldozatban, hogy az eddig kivivott eredményeket a jövőnek biztosíthassuk, a virágok után a gyümölcsöket is élvezhessük azon felvilágosodásban, vallás és erkölcsi nemesülésben, melynek terjesztésére és ápolására állott barázdába s szánt és vet már évek óta a Ker. Magvető.

Részemről, ha mint szerkesztő meg is válok e folyóirattól, nem szűnök meg annak állandó munkása maradni. Ezt ígérem. Isten velünk.

Kolozsvárt, nov. 5-én 1876.

Ferencz József.

Midőn a főtiszt. püspök ur a jelen füzettel a Ker. Magvető szerkesztésétől búcsut veszen, bár anyaszentegyházunk legfőbb hivatalai egyikének terheit tette vállaira, lehetetlen, hogy egyfelől sajnálatunkat ne fejezzük ki a felett, hogy magas hivatala gondjai és terhei nem engedik tovább folytatni azt a közetlen munkásságot, a mely alatt is folyóiratunk alkalmas és alkalmatlan időben híven és igazán igyekezett teljesíteni az evangéliumi magvető nemes és magasztos tisztét; másfelől örömről és őszinte köszönetünket nyilvánítjuk ama nagy becsü ígéreterért, a mely biztosít minket, hogy e folyóirat állandó munkása lenni meg nem szűnik.

Együttal szives köszönetünket nyilvánítjuk hazánk jeles íróinak, s általában mindazoknak, kik eddig folyóiratunkat szellemi dolgozataikkal szerencsélítették. S egész tisztelettel kérjük, ne vonják meg további becses támogatásukat a Ker. Magvetőtől, mely eddigi irányához és szelleméhez továbbra is hú marad. Mi — szent Pállal szólva — nem elegyítjük meg az Isten beszédét, hanem tisztán szólunk a Krisztus felől, mint Istentől való sáfárok az Isten előtt (2 Kor. 2, 17).

A Ker. Magvetőt állandóan fentartani, a mely anyaszentegyházunk és iskolánk helyzete és érdekei ismertetésével, valamint a tiszta ker. igazságok fejlesztésével, a tiszta vallásos öntudat élnékitésével, a meleg vallásos buzgóság ébresztésével és ébrentartásával jelentékeny szerepre van hivatva hazánk egyházi irodalmában, polgári és felekezeti elődázhatatlan kötelességünk. Ez okból szivesen felkérjük a Ker. Magvető t. pártolóit és előfizetőit a nagy apostollal, „erősítsék meg ő hozzá való szerelmöket, mivel hogy mi nem azokra nézünk, a melyek idő szerint valók, hanem a melyek örökkévalók”. (2 Kor. 2, s. 4, 13.). Ne vonják meg tőle jövőre is anyagi támogatásukat, hogy a már elvetett mag tökéletes fejlődést, s az igazság ügye diadalt nyerjen.

Kolozsvárt, 1876 nov. 5-én.

Simén Domokos és Péterfi Dénes,